

1. Eszme- és intézménytörténeti támpontok

A fejezetben leírtak – az alábbi kiegészítéssel – változatlanul megfelelőek, tekintettel arra, hogy eszme- és intézménytörténetről írtak a szerzők.

Az 1.6. pont annyiban kiegészítendő, hogy az Alapjogi Chartát az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről szóló 2007. évi CLXVIII. törvénnyel kihirdették. (Tankönyv 31. o.)

Az Alapjogi Chartáról egyebekben a Tankönyv 31. fejezetében lesz szó.

2. Az alapjogi norma

2.1. A jogok és szabadságok – emberi jogok, polgári jogok

A pontban leírtak változatlanul megfelelőek.

2.2. Az alapjogok forrásai

Az Alaptörvény

Az alapjogok elsődleges forrása az Alaptörvény. Az Alaptörvény I. cikk (1) és (2) bekezdése szerint:

„(1) AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsődrendű kötelezettsége.

(2) Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait.”

Az Alaptörvény Szabadság és Felelősség című része teljes terjedelmében az alapjogokról szól, ez az alapjogi katalógus. Az alapjogok inspirációs forrásai között fontos szerepet játszottak az európai alapjogi dokumentumok, elsősorban az Alapjogi Charta, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye. Egyes alapjogokra vonatkozó szabályozás alkalmanként szó szerint megegyezik az Alapjogi Charta vagy az Emberi Jogok Európai Egyezménye rendelkezésével.¹

A törvények

¹ Trócsányi László: Magyarország Alaptörvényének létrejötte és az Alaptörvény vitatott rendelkezései. = Kommentár, 2011. 4. sz., 70. o.

Az alapjogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat kizárólag törvény állapíthat meg. Alacsonyabb szintű jogszabályban az alapjogok nem szabályozhatók.

A sarkalatos törvények

Az Alaptörvény – visszanyúlva a magyar jogtörténeti hagyományokhoz – rendelkezik a sarkalatos törvények megalkotásáról. Az Alaptörvény nevesíti azokat a tárgyköröket, melyeket csak sarkalatos törvényekkel lehet szabályozni. A sarkalatos törvényeket csak a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmados többségével lehet elfogadni. Csak sarkalatos törvényben lehet szabályozni az alapjogokat, valamint az államszervezet alapvető intézményeit. A sarkalatos törvények sem lehetnek ellentétesek az Alaptörvénnyel.

A sarkalatos törvények megfelelnek a régi Alkotmány hatályban léte alatt a jelenlévő országgyűlési képviselők szavazatával meghozott kétharmados törvényekkel. A sarkalatos törvények a többi törvénnyel azonos szinten helyezkednek el a jogforrási hierarchiában.

Az ebben a pontban a továbbiakban leírtak – a Tankönyv 37. oldalától – változatlanul irányadóak azzal a helyesbítéssel, hogy a 38. oldal lap alján található alkotmányi idézet helyébe az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésének rendelkezése lép, amely az alapjogok korlátozásáról szól. (Ezt lásd a következő pontban.)

Nemzetközi egyezmények helye a jogrendszerben

A Tankönyv 41. oldalán a nemzetközi egyezmények helye a jogrendszerben alcím annyiban módosul, hogy az Alkotmány 8. §-a helyébe az Alaptörvény Alapvetés Q cikk (2) és (3) bekezdés kerül. Eszerint „Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját, továbbá Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.”

Az Alaptörvény idézett rendelkezései szerint a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai – és idetartoznak a nemzetközi szokásjog és a nemzetközi jog általános elismert jogelvei is – külön jogszabályi rendelkezés nélkül is a magyar jogrendszer részét képezik. A nemzetközi jog egyéb szabályai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.

A nemzetközi jog egy része – pl. a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai – transzformáció nélkül képezik a belső jog részét. Az általános megoldás viszont az, hogy a nemzetközi jog egyéb szabályai transzformáció útján válnak a magyar jogrendszer részévé, azaz, azokat ki kell hirdetni. A nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásról – egyebek mellett a nemzetközi szerződés kihirdetéséről, módosításáról, megszüntetéséről, értelmezéséről – a 2005. évi L. törvény rendelkezik. A törvény mondja ki, hogy az Országgyűlés feladat- és hatáskörébe tartozó nemzetközi szerződést törvényben kell

kihirdetni. A nemzetközi szerződések eredeti példányaikat a külpolitikáért felelős miniszter őrzi, továbbá ezekről nyilvántartást vezet.

A nemzetközi emberi jogi kötelezettségek teljesítése, nem lezárt alapjogi katalógus

Ebben a két pontban leírtakhoz kiegészítés nem szükséges.

2.3. Az alapjogok rendszere

A pontban leírtak kiegészítést nem igényelnek.

2.4. Az alapjogok alanyi jogi jellege. Az állam intézményvédelmi kötelezettsége

Az ebben a pontban leírtak az alábbi módosítással helytállóak:

A Tankönyv 45. oldalán tárgyalt „államcélok” pont elhagyandó.

A 46. oldalon az alkotmány 8. § (1) bekezdése helyébe az Alaptörvény I. cikk (1) bekezdése lép: „Az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége.”

A 47. oldalon az „alkotmány 61. §-ból” szövegrész helyébe „az Alaptörvény IX. cikk-ből” szöveg kerül.

2.5. Az alapjogok korlátozása

Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése rendelkezik az alapjogok korlátozásáról:

„Az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.”

Az Alaptörvény szerint az alapvető jog csak másik alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében korlátozható. Ezenkívül a korlátozásnak meg kell felelnie a szükségességi-arányossági tesztnek. A szükségességi-arányossági tesztet az Alkotmánybíróság dolgozta ki a régi Alkotmány 8. § (2) bekezdésének alkalmazása során. A teszt rendeltetése az, hogy az alapjogi rendszer egységét megőrizze, mert kifejezi azt, hogy a jogok egymással összefüggő rendszert alkotnak, amelyek korlátozása csak egymásra tekintettel valósítható meg. Az Alkotmánybíróság által kifejtettek alapján az állam akkor folyamodhat az alapjog korlátozásának eszközeihez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem

érhető el. Az alapjog korlátozásához nem elegendő egy másik alapjog vagy valamely alkotmányos érték védelme, hanem arra is szükség van, hogy a korlátozás megfeleljen az arányosság követelményének. A szabályozással elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlyának megfelelő arányban kell lennie egymással. Az is fontos, hogy az alapjog korlátozása során a szükségességnek és arányosságnak egyszerre kell fennállnia.

Az alapjogok korlátozása

Az alapjogok korlátozásáról az Alaptörvény a különleges jogrendre vonatkozó közös szabályok között, az 54. cikk (1) bekezdésében rendelkezik. Kimondja, hogy különleges jogrendben az alapjogok gyakorlása felfüggeszhető, vagy az I. cikk (3) bekezdésben írt mértéken túl korlátozható az alábbi kivételekkel.

Nem függeszhető fel, továbbá nem korlátozható az alábbi alapjogok gyakorlása:

- az élethez és a méltósághoz való jog,
- a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés, a szolgaságban tartás, az emberkereskedelem, a hozzájárulás nélkül orvosi vagy tudományos kísérlet végzésének tilalma, az emberi fajnemesítést célzó gyakorlat, az emberi test és testrészek hasznoszerzési célú felhasználása, valamint az emberi egyedmásolás,
- az ártatlanság védelme,
- a védelemhez való jog a büntetőeljárás során,
- senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más állam joga szerint nem volt bűncselekmény,
- az előző pontban írt szabályozás nem zárja ki valamely személy büntetőeljárás alá vonását és elítélését olyan cselekményért, amely elkövetése idején a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai szerint bűncselekmény volt,
- a jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más államban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

Az Alaptörvény általános tilalomként kimondja, hogy különleges jogrendben az Alaptörvény alkalmazása nem függeszhető fel, továbbá az Alkotmánybíróság működése nem korlátozható.

A régi Alkotmányhoz hasonlóan az Alaptörvény is tartalmaz alapjog-korlátozó rendelkezéseket egyes alapjogokhoz kapcsolódóan. Pl. a tulajdonjoggal összefüggésben kimondja, hogy tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben

meghatározott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet (XIII. cikk (2) bekezdés).

2.6. Az alapjogok alanyai. Jog – és cselekvőképesség az alkotmányjogban

Minden ember jogképes

A régi Alkotmány 56. §-ának rendelkezése helyébe az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdése lép, mely szintén kimondja, hogy minden ember jogképes.

Általános és egyenlő jogképesség

A pontban írtak azzal a helyesbítéssel megfelelőek, hogy az Alkotmány 70/A. cikk helyett az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdése mondja ki a diszkrimináció tilalmát: „Magyarországon az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.”

Emberi és állampolgári jogok

A leírtak kiegészítést nem igényelnek.

Az alanyok meghatározása az Alaptörvényben

Az Alaptörvény követi a régi Alkotmány azon szabályozási megoldását, hogy a jogok címzettjeit különbözőképpen határozza meg. Pl. – egyebek mellett – kimondja, hogy „minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz” (II. cikk), „senkit nem lehet kínzásnak alávetni (III. cikk (1) bekezdés), „mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz” (IV. cikk), „minden magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy külföldi tartózkodásának ideje alatt Magyarország védelmét élvezze” (XXVII. cikk (2) bekezdés), „mindenkinek, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén, joga van a szabad mozgáshoz és tartózkodási helye szabad megválasztásához” (XXVII. cikk (1) bekezdés).

Az Európai Unió más tagállamának polgárai választójogát a XXIII. cikk (2) bekezdése szabályozza:

Az Európai Unió más tagállamának magyarországi lakóhellyel rendelkező minden nagykorú állampolgárának joga van ahhoz, hogy a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint az európai parlamenti képviselők választásán választó és választható legyen.

A jogképesség kezdete

Az Alaptörvény II. cikke szerint minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg. Az Alkotmánybíróság – a régi Alkotmány hatályban léte alatt e tárgyban meghozott és a Tankönyvben ismertetett – döntéseiben kimondta, a magzat jogalanyiségének kérdése az Alkotmány értelmezésével nem dönthető el. Lényegileg ugyanezt a gyakorlatot folytatta az Emberi Jogok Európai Egyezményének 2. cikk (1) bekezdésének (amely szintén az élethez való jogról rendelkezik) értelmezése során az Emberi Jogok Európai Bírósága.

Az Alaptörvény a régi Alkotmányhoz képest annyi módosítást hajtott végre a korábbi szövegen, hogy kimondta, a magzati életet a fogantatás pillanatától védelem illeti meg. Ez azt jelenti, hogy az élethez való jog a magzat esetében a fogantatással kezdődik.

Alapjogi és polgári jogi jogképesség

Az itt leírtak változatlanul irányadóak.

A jogképesség megszűnése

Nem igényel kiegészítést ez a pont.

Az alapjogi cselekvőképesség

Az Alkotmány 54. §-a helyébe az Alaptörvény II. cikke (az emberi méltósághoz való jog) lépett.

A pontban írtak egyéb kiegészítést nem igényelnek.

Lemondás, a jog nem gyakorlása

A pontban írtak tartalmilag megfelelőek azzal, hogy az Alkotmány helyett az Alaptörvény értendő.

A jogi személyek jogképessége

A régi Alkotmányba foglalt szabályozással szemben az Alaptörvény I. cikk (4) bekezdése új rendelkezésként iktatta be, hogy bizonyos alapjogok nemcsak természetes személyeket illetnek meg. Az Alaptörvény hivatkozott rendelkezése kimondja, hogy a törvény alapján létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvető jogok, valamint őket is

terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak. A törvény által létrehozott jogalanyok jogi személyek és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek egyaránt lehetnek.

A Tankönyv 57. oldalán írt egyesülési törvény 2. § (1) bekezdése helyébe az egyesülési jogról, közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről szóló 2011. évi CLXXV. törvény (Civil törvény) 3. § (2) bekezdése lépett. Ez kimondja, hogy az egyesülési jog alapján a természetes személyek, valamint tevékenységük célja és alapítóik szándéka szerint a jogi személyek, valamint ezek jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetei szervezeteket hozhatnak létre és működtethetnek.

A pontban ismertetett jogszabályi rendelkezések változatlanul hatályban vannak.

A közjogi személyek

Az itt írtak változatlanul irányadóak.

Az állam

A régi Alkotmány 8. § (1) bekezdés helyébe az Alaptörvény I. cikk (2) bekezdése lépett:

Magyarország elismeri az ember alapvető egyéni és közösségi jogait.

Egyebekben a pontban leírtak megfelelőek.

Az egyes állami szervek, Országgyűlés, végrehajtó hatalom, jogvédő szervek (57. – 59. o.)

Az ezekben a pontokban írtak olyan általános jellegű kérdéseket tárgyalnak, melyek ma is változatlanul követendőek.

Önkormányzatok, önkormányzáshoz való jog, önkormányzati alapjogok

Az Alaptörvény 31. cikk (1) bekezdése szerint Magyarországon a helyi közügyek intézése és a helyi közhatalom gyakorlása érdekében helyi önkormányzatok működnek.

A helyi önkormányzatokat megillető alapjogokról az Alaptörvény 32. cikke, valamint a 2013. január elsején hatályba lépett, Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 5. §-a rendelkezik. Az új önkormányzati törvény – az előző önkormányzati törvényhez hasonlóan – kimondja, hogy az önkormányzat hatáskörének jogszerű gyakorlása alkotmánybíróági és bírósági védelemben részesül.

Az Alkotmánybíróság korábbi – a régi Alkotmányon alapuló – ítélkezési gyakorlata az önkormányzati alapjogokat is védelemben részesítette, igaz nem az alapjogoknak általában kijáró védelemben.

Köztestületek, kamarák, közintézetek, egyházak

Az ezekben a pontokban írtak nem módosultak.

Közjogi jogképesség- magánjogi jogképesség

A Tankönyv 60. oldalán ismertetett, az államháztartásról szóló 1992. XXXVIII. törvényt 2012. január elsejei hatállyal hatályon kívül helyezte a 2011. évi CXCV. törvény, az új államháztartási törvény. Ennek 7. §-a ugyanúgy rendelkezik, mint a régi államháztartási törvény 87. §-a. A törvény kimondja, hogy a költségvetési szerv jogszabályban vagy az alapító okiratban meghatározott közfeladat ellátására létrejött jogi személy.

Központi költségvetési szervet alapíthatnak az Országgyűlés, a Kormány vagy a miniszter.

A Tankönyv 61. oldal lap tetején hivatkozott 1990. évi LXV. törvény 72. §-át hatályon kívül helyezte a 2011. évi CLXXXIX. törvény, a rendelkezés 2013. január elsejétől hatálytalan.

Az országgyűlési bizottság nem perelhető

Az itt leírtak továbbra is irányadóak.

3. Az állampolgárok egyenjogúsága. Az egyenlő bánásmód követelménye

3.1. Történeti és fogalmi alapok

A pontban leírtakhoz módosítás vagy kiegészítés nem kell.

3.2. Az egyenjogúság magyar dimenziói

A Tankönyv 69-71. oldalán írtak – történeti rész – megfelelőek.

Alkotmányi rendelkezések (71.o.)

Az Alaptörvény a XV. cikkben szabályozza a jogegyenlőséget és a diszkrimináció tilalmát:

„(1) A törvény előtt mindenki egyenlő. Minden ember jogképes.

(2) Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

(3) A nők és a férfiak egyenjogúak.

(4) Magyarország az esélyegyenlőség megvalósulását külön intézkedésekkel segíti.

(5) Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”

Törvényi szabályozás

Az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (Ebtv.), valamint a Tankönyvben idézett Ptk. és Btk. szabály jelenleg is hatályban van. A pontban leírtak kiegészítést nem igényelnek.

Alkotmánybírósági értelmezés

Kiegészítés nem szükséges.

Kiterjesztés az egész jogrendszerre, kiterjesztés a jogi személyekre

Mivel a régi Alkotmány és az Alaptörvény szabályai tartalmilag jelentős mértékben azonosak, az Alkotmánybíróság nagy valószínűség szerint a korábbi értelmezéssel azonosan vagy közel azonosan értelmezné az Alaptörvény XV. cikkének rendelkezéseit.

Védett tulajdonságok

A régi Alkotmány 70/A. § (1) bekezdése helyébe az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdése lép. A két normaszöveg azonosságára tekintettel egyebekben a leírtak változatlanul irányadóak.

A Tankönyvben a 73. oldaltól a 77. oldalig írtak tartalmilag változatlanok azzal a kisebb módosítással, hogy a 73. oldalon a diszkriminációs tesztek alcím alatt írt alkotmányi rendelkezések – 54. és 70/A. § - helyébe az Alaptörvény II. cikke és XV. cikke lépnek.

További módosulás, hogy az Egyenlő Bánásmód Hatóság jogállását rendező 13. §-a az Ebtv.-nek 2012. január elsejétől hatálytalan. Ugyanettől az időponttól szintén hatálytalan a Hatóság feladatait meghatározó pontok közül a 14. § (1) bekezdés a) pontja is (A Hatóság „kérelem alapján, illetve az e törvényben meghatározott esetekben hivatalból vizsgálatot folytat annak megállapítására, hogy megsértették-e az egyenlő bánásmód követelményét, valamint kérelem alapján vizsgálatot folytat, hogy az arra kötelezett munkáltatók elfogadtak-e esélyegyenlőségi tervet, a vizsgálat alapján határozatot hoz” szövegrészt helyezték hatályon kívül.) Ugyancsak hatályon kívül helyezték a Hatóság által végzett vizsgálatokra vonatkozó szabályokkal kapcsolatos korábban hatályos törvényi rendelkezéseket, az Ebtv. 15-17/A. §-ait (Tankönyv 77.o.)

3.3. A diszkriminációtilalom egyes területei

A kisebbségek védelme

A régi Alkotmány 70/A. § (1) bekezdése helyébe az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdése lép.

A Tankönyvben hivatkozott kisebbségek jogairól szóló törvény már nincs hatályban. Jelenleg a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény tartalmazza a kisebbségi többletjogokat.

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa intézmény megszűnt (Tankönyv 78. o.)

A nők és a férfiak egyenjogúsága, női egyenjogúsítás Magyarországon

Módosítást nem igénylő intézménytörténeti részek.

Speciális nemek közötti egyenjogúsági klauzula

A régi Alkotmány 66. § (1) bekezdése helyébe az Alaptörvény XV. cikk (3) bekezdésének rendelkezése lép: A nők és a férfiak egyenjogúak.

A Tankönyv további részei (79.- 81.o.) kiegészítés nélkül megfelelőek, tekintettel arra, hogy a tárgyhoz kapcsolódó alkotmánybírói határozatokat dolgozta fel.

Az azonban megjegyzendő, hogy az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése a házasság intézményét mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget határozza meg.

4. Az élethez és emberi méltósághoz való jog

A 2011. december 31-ig hatályban volt Alkotmány a következőképp szabályozta az élethez és az emberi méltósághoz való jogot:

„54. § (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.

(2) Senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni, és különösen tilos emberen a hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni.”

Ugyanez a szabályozás az Alaptörvény szerint:

„II. cikk

Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”

Az Alaptörvénynek abból a rendelkezéséből, hogy a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg, levezethető az az indoklás, hogy az élet a fogantatással kezdődik.

A cikk a két legfontosabb emberi jogot, az emberi élethez és emberi méltósághoz való jogot rögzíti. Lényeges eltérés van a korábbi Alkotmány és a hatályos Alaptörvény szövegezése között. A korábbi Alkotmány az emberi élethez való jogot említette elsőként, amelyet az ember veleszületett jogaként határozott meg. Ez azt jelentette, hogy az élethez való jog feltétele, mint ahogyan a jogképességé is, hogy az élve születéstől kezdődik. Az Alaptörvény szerint ezzel szemben a magzat esetében az élethez való jog a fogantatástól kezdődik, és az Alaptörvény által elsőként kiemelt jog az emberi méltóság, amelyet sérthetetlenként nevez meg.

Az élethez való jog mind a nemzetközi dokumentumok, mind az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján korlátozhatatlan, abszolút jellegű és megelőz minden más jogot. Az élethez való jog két sarkalatos kérdése annak kezdő, illetve végpontja. A kezdőpont neuralgikus kérdése a terhesség-megszakítások ügye, míg a végpont kapcsán a halálbüntetés, illetve az eutanázia megítélése és megengedhetősége jelent problémát. A tudomány fejlődése emellett újabb problémákat is felvet, főként az emberi élet reprodukciójával kapcsolatban, amelyek életre hívták az ún. biomedicinális jogokat.

A magzati élet védelme a korábban hatályban volt szabályozással szemben az Alaptörvény nevesített esetként, kifejezetten kimondja, hogy a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg. Ezzel az Alaptörvény eldöntötte azt a vitát, mely szerint mikor kezdődik az élet: a fogantatással vagy a születéssel. Az Alaptörvény szövege alapján azt mondhatjuk, hogy alkotmányjogi értelemben az élet a fogantatással kezdődik.

4.2. A halálbüntetés és eltörlése. Az élet elvételének egyéb esetei

A pontban leírtakhoz kiegészítés nem szükséges.

4.3. A magzati élet védelme

A pontban leírtakhoz csupán annyi – fentebb már hivatkozott – kiegészítést kell tenni, hogy az Alaptörvény a régi Alkotmány szövegét pontosítva kimondta, hogy a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.

4.4. Jog a halálhoz: az eutanázia

A pontban leírtakhoz kiegészítés nem kell, mert az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény idézett rendelkezései jelenleg is hatályban vannak.

4.5.

Az emberi méltósághoz való jog

Az Alaptörvény már a preambulumban is hivatkozik az emberi méltóságra, amikor kinyilvánítja, hogy „Valljuk, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság.”

A pontban ismertetett alkotmánybírószági határozatok tartalma továbbra is irányadó.

4.6. A kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalma

A kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalmáról az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdése rendelkezik:

„Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.”

A korábbi szabályozástól eltérően az Alaptörvény önálló cikkben, a III. cikkben szabályozza a kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalmát. Ennek tartalma annyival gazdagabb az Alkotmányba foglalt szabályozásnál, hogy rögzíti azt is, hogy senkit nem lehet szolgaságban tartani, valamint, hogy tilos az emberkereskedelem.

Fontos annak hangsúlyozása, hogy az Alaptörvény abszolút tilalmakat fogalmaz meg a kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód tilalma kapcsán.

A pontban leírtak egyebekben megfelelőek.

5. A személyes szabadság és mozgásszabadság

5.1. Személyes szabadság és biztonság

A korábbi Alkotmány helyébe az Alaptörvény következő rendelkezései lépnek:

„IV. cikk

(1) Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.

(2) Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.

(3) A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított és őrizetbe vett személyt a lehető legrövidebb időn belül szabadon kell bocsátani, vagy bíróság elé kell állítani. A bíróság köteles az elé állított személyt meghallgatni és írásbeli indokolással ellátott határozatban szabadlábba helyezésétől vagy letartóztatásáról haladéktalanul dönten.

(4) Akinek szabadságát alaptalanul vagy törvénytelenül korlátozták, kárának megtérítésére jogosult.”

A hatályos alkotmányi szabályozás annyiban tartalmaz többlet szabályokat a régi Alkotmányba foglalt szabályokhoz képest, hogy kifejezetten rendelkezik a ténylegesen életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés lehetőségéről. A másik eltérés, hogy a régi alkotmányi rendelkezés a törvénytelen letartóztatás vagy fogva tartás esetén biztosította a kártérítéshez való jogot. Ezzel szemben az Alaptörvény ezt a szabályt kiterjesztette arra az esetre is, amikor valakinek a szabadságát alaptalanul korlátozták. Azaz ez utóbbi szabály szélesebb körben teszi lehetővé a kártérítés megítélését, mert a korábban hatályban volt szabállyal – mely csak a törvénytelen fogva tartás miatt tette lehetővé a kártérítés megítélését – nem csupán a törvénytelen fogva tartásra vonatkozik, hanem minden egyéb olyan esetre is, amikor az adott személy szabadságát alaptalanul korlátozták.

Az ebben a pontban feldolgozott jogszabályi rendelkezések – a 111. oldalon hivatkozott, a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény, valamint az ugyanezen az oldalon hivatkozott régi Alkotmány 70/K. § kivételével – jelenleg is hatályban vannak.

5.2. A mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztása

A mozgásszabadságot és a tartózkodási hely megválasztásának szabadságát az Alaptörvény XIV. cikk (1) bekezdése, valamint a XXVII. cikke szabályozza:

A XIV. cikk (1) bekezdése szerint magyar állampolgár Magyarország területéről nem utasítható ki, és külföldről bármikor hazatérhet.

Magyar állampolgártól a hazatérés jog nem tagadható meg, az nem korlátozható, továbbá nem köthető feltételhez.

A XXVII. cikk rendelkezései a következők: „(1) Mindenkinek, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén, joga van a szabad mozgáshoz és tartózkodási helye szabad megválasztásához.

(2) Minden magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy külföldi tartózkodásának ideje alatt Magyarország védelmét élvezze.”

Az ebben a pontban feldolgozott jogszabályi rendelkezések közül a Btk. 60. § (1) bekezdése – amely kimondta, hogy törvényben meghatározott esetekben azt, akit szabadságvesztésre ítélnék, egy vagy több helyiségből vagy az ország meghatározott részéből ki lehet tiltani, ha e helyeken tartózkodása a közérdeket veszélyezteti – 2010. május elsejétől hatálytalan. Egyéb kiegészítés a pontban leírtakhoz nem szükséges.

5.3. A migrációs jogok

Az Alaptörvény előbb már idézett XXVII. cikk (1) bekezdése értelmében mindenkinek, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén, joga van a szabad mozgáshoz és tartózkodási helye szabad megválasztásához.

Ugyanezen rendelkezés szerint magyar állampolgár Magyarország területéről nem utasítható ki, és külföldről bármikor hazatérhet.

A menedékjogra vonatkozó alkotmányi szabályokat az Alaptörvény XIV. cikk (3) bekezdése szabályozza:

„Magyarország - ha sem származási országuk, sem más ország nem nyújt védelmet - kérelemre menedékjogot biztosít azoknak a nem magyar állampolgároknak, akiket hazájukban vagy a szokásos tartózkodási helyük szerinti országban faji, nemzeti hovatartozásuk, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozásuk, vallási, illetve politikai meggyőződésük miatt üldöznek, vagy az üldöztetéstől való félelmük megalapozott.”

Az ebben a pontban hivatkozott jogszabályok, jogszabályhelyek változatlanul hatályban vannak.

A Tankönyv 115-116. oldalán hivatkozott „Magyar Köztársaság” helyébe „Magyarország” szöveg lépett.

6. A megfelelő vagy tisztességes eljáráshoz való jog

6.1. A megfelelő vagy tisztességes eljárás fogalma

A pontban leírtakhoz kiegészítés nem szükséges.

6.2. A tisztességes eljárás egyes elemei

Alkotmányi rendelkezések

Az Alaptörvény XXVIII. cikke a tisztességes eljárás alábbi szabályait foglalja össze:

„ (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

(2) Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.

(3) A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez. A védő nem vonható felelősségre a védelem ellátása során kifejtett véleménye miatt.

(4) Senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.

(5) A (4) bekezdés nem zárja ki valamely személy büntetőeljárás alá vonását és elítélését olyan cselekményért, amely elkövetése idején a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai szerint bűncselekmény volt.

(6) A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon

vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

(7) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.”

A hatályos szabályozás – két lényeges eltéréstől eltekintve – tartalmilag jelentős mértékben megegyezik a régi Alkotmány 57. §-ába foglalt szabályokkal.

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése – eltérően a régi Alkotmány 57. § (1) bekezdésétől – már nem tartalmazza a bíróság előtti egyenlőség elvét. A másik lényeges változás, hogy az (5) bekezdés a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elve alóli kivételként kimondja, hogy nem vonatkozik e két elv az olyan cselekményekre, amelyek elkövetésük idején a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai szerint bűncselekmények voltak.

Törvényi szabályozás

Ebben a pontban hivatkozott 1997. évi LXVI. törvényt hatályon kívül helyezték. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról a 2011. évi CLXI. törvény (Bsz.) rendelkezik. A 7. § a bíróság előtti egyenlőség elvét, a 8. § a törvényes bíróhoz való jog elvét, a 12. § a bírósági tárgyalás nyilvánosságának elvét, a 13. § (2) bekezdés a bírósági határozatokkal szembeni jogorvoslati jogot tartalmazza.

A 6.2. pontban írtak egyebekben – tekintettel arra, hogy korábbi alkotmánybírósági határozatok feldolgozásáról van szó – változatlanul irányadóak azzal a pontosítással, hogy a bírósági tárgyalások nyilvánosságáról büntető ügyekben a Be. 237-238. §-ai rendelkeznek (Tankönyv 125. o.)

Az Alaptörvény XXIV. cikke a XXVIII. cikk szabályai mellett külön is nevesíti a jó közigazgatáshoz való jogot:

„(1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni.

(2) Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a hatóságok által feladatuk teljesítése során neki jogellenesen okozott kár megtérítésére.”

A jó közigazgatáshoz való jogot az Alapjogi Charta kodifikálta. A jog magában foglalja a bíróságokon kívül a közigazgatási hatósági eljárásra vonatkozóan a tisztességes eljárás követelményét. Eszerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyét a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidő alatt intézzék.

Ezenkívül alkotmányi szabályba foglalja a közigazgatási jogkörben okozott károk megtérítése iránti igényét a polgároknak.

7. A jó hírnévhez, a magánlakás sérthetetlenségéhez és a magántitkok védelméhez való jog

Az Alaptörvény VI. cikk (1) és (2) bekezdése szerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák. Mindenkinek jog van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.

A korábbi szabályozáshoz képest az Alaptörvény a magánélet sérthetetlenségének jogát jelentősen kibővítette. A régi Alkotmánytól eltérően az Alaptörvény a magántitok kifejezést nem alkalmazza. Helyette azonban védi a magán – és családi életet, továbbá alkotmányi szinten megjelenik az otthon és a kapcsolattartás fogalma. A magánélet és otthon sérthetetlensége elsősorban az állam jogalkotási kötelezettsége által védelmezhető, amelynek eszköze a polgári jog, illetve a büntetőjog lehet. Ilyen a magánlaksértés tényállása a büntető- és a szabálysértési jogban, vagy szintén a magánlakás megsértése kapcsán a birtokháborítás esetkörei, valamint a jó hírnév védelmét szolgáló személyiségvédelmi eszközök. De itt említendők azok a szabályok is, amelyek megfelelő garanciák mellett teszik lehetővé a magánlakásba történő belépést, mint a házkutatás, titkos információgyűjtés vagy a hatósági ellenőrzés szabályrendszere, illetve a nemzetbiztonsági hivatalok jogkörei, amelyek a magán- vagy családi élet sérthetetlenségét jogszerűen korlátozzák. A magánszféra védelme ugyanakkor összefügg más alapjogokkal is, így legszorosabban az emberi méltóság jogával, sőt az Alkotmánybíróság álláspontja szerint annak egyik alkotóeleme.

A Tankönyv e részében írtakhoz egyéb kiegészítés nem szükséges.

7.1. A jó hírnévhez való jog

A jó hírnévhez való jog védelme érdekében a polgári jog , büntető jog és a szabálysértési jog eszközeivel is fel lehet lépni.

Polgári jogi védelem

Ami a polgári jogi eszközök igénybevételeét illeti, az igényérvényesítés korábban a Ptk. 79. §-a alapján történt. A Ptk. 79. §-ában foglalt szabályok – 2011. január elsejei hatállyal – átkerültek a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvénybe (Smtv.). Az Smtv. – egyebek mellett – szabályozza a sajtó-helyreigazítási jogot.

Eszerint, ha valakiről bármely médiatartalomban valótlan tényt állítanak, híresztelnek vagy vele kapcsolatban való tényeket hamis színben tüntetnek fel, követelheti olyan helyreigazító közlemény közzétételét, amelyből kitűnik, hogy a közlés mely tényállításai valótlan, illetve megalapozatlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben és ehhez képest melyek a való tények. A helyreigazító közleményt napilap, internetes sajtótermék és hírügynökség esetében az erre irányuló igény kézhezvételét követő öt napon belül a közlemény sérelmezett részéhez hasonló módon és terjedelemben, lekérhető médiaszolgáltatás esetében az erre irányuló igény kézhezvételét követő nyolc napon belül a közlemény sérelmezett részéhez hasonló módon és terjedelemben, más időszaki lap esetében az igény kézhezvételétől számított nyolc napot követően a legközelebbi számban a közlemény sérelmezett részéhez hasonló módon és terjedelemben, lineáris médiaszolgáltatás esetében pedig ugyancsak nyolc napon belül, a közlemény sérelmezett részéhez hasonló módon és azzal azonos napszakban kell közölni.

Büntetőjogi védelem

Az ebben a pontban feldolgozott büntetőjogi szabályok változatlanul hatályban vannak.

Ami a becsületsértés szabálysértési alakzatát illeti, annyi módosulás következett be, hogy azt az 1999. évi LXIX. törvénynek nem a 138. §-a, hanem 180. §-a szabályozza (Tankönyv 128. o.).

A véleményszabadsággal való konfliktus

A pontban leírtak változatlanul irányadóak.

7.2. A magánlakás sérthetlensége

A Tankönyv által hivatkozott jogszabályi rendelkezések változatlanul hatályban vannak a következő pontosítással. A magánlaksértés szabálysértési tényállását a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 166. § (1) bekezdése szabályozza (Tankönyv 129. o.).

Egyéb kiegészítés vagy módosítás az ebben a pontban írtakhoz nem szükséges.

7.3. A magántitok védelme

A pontban ismertetett joganyag a postatörvény kivételével változatlanul hatályban van.

A postáról – a Tankönyvben írt 2003. évi CI. törvény helyett, mely 2011. december 31-ig volt hatályban, – a 2012. évi CLIX. törvény (postatörvény) rendelkezik. A postatörvény külön pontban foglalkozik a személyes adatok védelmével, valamint a postai szolgáltató titokvédelmi kötelezettségével. A postai szolgáltató adatkezelésére, valamint a postai

küldemények felbontására vonatkozó szabályok tartalmilag megegyeznek a Tankönyvben ismertetett szabályokkal (131. o.).

8. A személyes adatok védelme – információs önrendelkezési jog

A Tankönyv helyett a témáról lásd dr.Tóth Judit tanszékvezető asszony: „A személyes adatok védelme és a közérdekű adatok nyilvánossága” című tansegédletet.

9. A lelkiismereti és vallásszabadság

A jogszabályok folyamatosan változnak jelenleg is!

10. A véleménynyilvánítás szabadsága

10.1. A véleményszabadság az alapjogok rendszerében

Az Alaptörvény rendelkezései

A véleménynyilvánítás szabadságáról és az abba beletartozó sajtószabadságról az Alaptörvény IX. cikke rendelkezik:

„(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához.

(2) Magyarország elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét, biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.

(3) A demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges megfelelő tájékoztatás, valamint az esélyegyenlőség biztosítása érdekében, politikai reklám médiaszolgáltatásban kizárólag ellenérték nélkül közölhető. Az országgyűlési képviselők általános választásán országos listát, illetve az európai parlamenti képviselők választásán listát állító jelölő szervezetek által és érdekében, az országgyűlési képviselők és az európai parlamenti képviselők választását megelőzően, kampányidőszakban politikai reklám - sarkalatos törvényben meghatározottak szerint - kizárólag közszolgálati médiaszolgáltatások útján, egyenlő feltételek mellett tehető közzé.

(4) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.

(5) A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen

közösséghez tartozó személyek - törvényben meghatározottak szerint - jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.

(6) A sajtószabadságra, valamint a médiaszolgáltatások, a sajtótermékek és a hírközlési piac felügyeletét ellátó szervre vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.”

A véleményszabadság fentebb idézett szabályai – melyek 2013. április 1-jén léptek hatályba – az alábbiakban jelentősen módosították és kiegészítették az alaptörvényi szabályozást:

- A (3) bekezdés új szabályként kimondja, hogy a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges megfelelő tájékoztatás és az esélyegyenlőség érdekében a médiaszolgáltatásban a politikai reklám kizárólag ingyen közölhető.

- Az országgyűlési képviselők általános választásán, illetve az európai parlamenti képviselők választásán listát állító jelölő szervezetek által és érdekében kampányidőszakban politikai reklám kizárólag a közszolgálati médiaszolgáltatások útján és egyenlő feltételek mellett tehető közzé.

- Alaptörvénybe került – a korábban törvényben szabályozott – annak kimondása, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.

- Ugyancsak alaptörvényi megfogalmazást nyert, hogy a véleménynyilvánítás gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának megsértésére.

- Az ilyen, a közösségeket sértő véleménynyilvánítások esetén az emberi méltóság megsértése miatt keletkezett igényeket bíróság előtt lehet érvényesíteni.

A 10.1. pontban írtak egyebekben (politikai szabadságjogok, nemzetközi egyezmények, a kommunikációs jogok anyajoga, a véleményszabadság intézményvédelmi oldala) megfelelőek.

10.2. A véleményszabadság határai

A Tankönyv 168. oldalán a képviselők mentelmi jogával és véleménynyilvánítási szabadságával összefüggésben említett – az országgyűlési képviselők jogállásáról szóló – 1990. évi LV. törvényt az Országgyűlésről szóló 2012. évi XXXVI. törvény 2012. április 20-i hatállyal hatályon kívül helyezte. Az új törvény VII. fejezete szabályozza az országgyűlési képviselők mentelmi jogát. A törvény 73. §-a – tartalmilag a korábban hatályban volt szabályozással részben azonos módon – kimondja, hogy a képviselő bíróság vagy hatóság előtt – képviselői megbízatásának ideje alatt és azt követően – nem vonható felelősségre leadott szavazata, továbbá a képviselői megbízatásának gyakorlása során a képviselői

megbízásával összefüggésben általa közölt tény vagy vélemény miatt. Ez a mentesség nem vonatkozik a képviselők polgári jogi felelősségére és a következő bűncselekményekre: közösség elleni izgatás, nemzeti jelkép megsértése, a nemzeti szocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása, visszaélés szigorúan titkos és titkos minősítésű adattal, visszaélés bizalmas minősítésű adattal, visszaélés korlátozott terjesztésű minősített adattal. (Az 1990. évi LV. törvény szerint azon bűncselekmények köre, melyekre nem vonatkozott a mentesség, szűkebb volt a hatályos szabályozáshoz képest.)

A 169. oldalon hivatkozott 1/1991. (XII. 4.) OGY elvi állásfoglalás szintén hatálytalan.

Ugyanezen az oldalon a Btk. Tankönyvben idézett 269/A. §-ában a „Magyar Köztársaság” szövegrész helyébe „Magyarország” szöveg lép.

Az Alkotmánybíróság 4/2013. (II. 21.) AB határozatával megállapította, hogy a Btk. 269/B. §-a – az önkényuralmi jelképek használatát tiltó tényállás – alaptörvény-ellenes, ezért azt 2013. április 30-val megsemmisítette. Az eljárás indítványozója a Btk. 269/B. § (1) bekezdése „ötágú vörös csillag” fordulatainak megsemmisítését kérte. Az Alkotmánybíróság azonban a szoros tárgyi összefüggés miatt az alkotmányossági vizsgálatot kiterjesztette, és elvégezte a többi tényállási elemre is.

Az Alkotmánybíróság – egyebek mellett – részletesen elemezte a Btk. 269/B. § alkalmazásával összefüggő rendes bíróságok által folytatott ítélkezési gyakorlatot. Ennek nyomán megállapította, hogy a Btk. 269/B. § (1) bekezdésében foglalt önkényuralmi jelképek használata tényállás megfogalmazása nem felel meg a büntetőjog Alaptörvényben foglalt korlátainak, az alkotmányos büntetőjog követelményeinek. Az Alaptörvény *B*) cikk (1) bekezdéséből levezethető követelmények, a büntető törvény tényállásaival szemben megkövetelt határozottság, pontosság és egyértelműség szempontjából megítélve megállapítható, hogy az önkényuralmi jelképek használatát tényállásszerűen megvalósító magatartások esetén a büntetőjogi felelősség eldöntésénél a jogalkalmazónak az alkotmányosság szempontjából megengedhetetlenül nagyszámú, egymásnak ellentmondó körülményre – a törvény indokolása, ellentétes eseti döntések, kommentárok – kell figyelemmel lennie. Elvi jelleggel mondta ki az Alkotmánybíróság azt is, hogy nemcsak a túlzottan általánosan (elvontan) megfogalmazott jogszabályok sértik a jogbiztonság elvét, hanem az is, ha a jogalkalmazói döntés jogszabályi kereteit a jogalkotó egyáltalán nem, vagy olyan túlzottan tágan határozza meg, hogy a jogalkalmazó szinte teljes egészében saját belátása szerint hozhat döntést.

Az Alkotmánybíróság határozata indokolásában megjegyezte, hogy 2013. július 1-jével hatályba lép a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: új Btk.), amelynek 335. §-a a hatályos Btk.-hoz hasonlóan szintén a köznyugalom elleni bűncselekmények között rendelkezik az önkényuralmi jelképek használatának büntethetőségéről. Ezzel összefüggésben az Alkotmánybíróság rámutatott arra, hogy az új Btk. 335. §-a, valamint a Btk. 269/B. §-a azonos módon fogalmazza meg az önkényuralmi jelkép használata tényállási elemei közül a védett jogi tárgyat, a szóban forgó jelképeket, az elkövetési magatartásokat. Eltérés a büntetőjogi jogkövetkezmény tekintetében van, a hatályos szabályozás pénzbüntetéssel, az új Btk. elzárással rendeli büntetni az önkényuralmi

jelképek használatát. Mivel a tényállási elemek lényegileg azonosak, erre tekintettel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Btk. 269/B. §-ával kapcsolatosan felmerült alkotmányossági aggályok a már kihirdetett, de még nem hatályos új Btk.-ban szereplő tényállásra is vonatkoznak.

Ezekkel a kiegészítésekkel a 10.2. pontban írtak megfelelőek.

11. A sajtószabadság

11.1. Fogalmi támpontok

Az ebben a pontban tárgyalt elvi kérdések változatlanul irányadóak.

11.2. Sajtószabadság és sajtótörvény

Az Országgyűlés 2010-ben három lépésben alkotta meg az új médiaszabályozást.

A médiát és a hírközlést szabályozó egyes törvények módosításáról szóló 2010. évi LXXXII. törvény (a továbbiakban: Módtv.) releváns rendelkezései az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvényt (a továbbiakban: Eht.), a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvényt (a továbbiakban: Rttv.), valamint a nemzeti hírügynökségről szóló 1996. évi CXXVII. törvényt (a továbbiakban: Nhtv.) módosították. A Módtv. a kormányhivatal jogállású Nemzeti Hírközlési Hatóság jogutódjaként autonóm államigazgatási szervként hozta létre a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóságot (a továbbiakban: NMHH), amely a frekvenciagazdálkodás és a hírközlés területén, az Eht.-ban szabályozott módon részt vesz a Kormány politikájának végrehajtásában. A Módtv. rendelkezett az NMHH elnökének miniszterelnök általi kinevezéséről és jogállásáról, az NMHH feladatköréről és szervezetének alapvető kérdéseiről. Az autonóm államigazgatási szervként működő Országos Rádió és Televízió Testület (a továbbiakban: ORTT) jogutódjaként létrejött az NMHH Médiatanácsa (a továbbiakban: Médiatanács), amely az NMHH önálló jogi személyiségű autonóm szerveként ellátja az Rttv.-ben előírt médiahatósági feladatokat. A Módtv. rendelkezett a Médiatanács elnökének és tagjainak Országgyűlés általi választásáról, a tagok jogállásáról, a határozathozatal szabályairól. Az NMHH és Médiatanácsának munkáját egységes hivatali szervezet segíti, amely törvény által meghatározott körben elsőfokú hatósági feladatokat is ellát. A Módtv. a közszolgálati műsor- és hírszolgáltatás biztosítására, függetlenségének védelmére átalakította a közszolgálati mediaszolgáltatók és a nemzeti hírügynökség intézményes hátterét, szabályozta a közszolgálati műsorszolgáltatók ügyvezetésével és működésük gazdasági hététerével kapcsolatos kérdéseket.

A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény (a továbbiakban: Smtv.) jellegadó megoldása az, hogy meghatározott körben valamennyi

médiatartalom vonatkozásában egységesen rögzíti a sajtószabadság korlátait, az egyes médiatartalmak specialitásához igazított speciális szabályok előírása mellett.

A médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (a továbbiakban: Mttv.) kivétel és lényegi változtatás nélkül vette át a Módtv.-vel az Rttv.-be iktatott szervezeti szabályokat, és teljes körűen újraszabályozta a médiajogot, egyidejűleg hatályon kívül helyezte az Rttv.-t, a sajtóról szóló 1986. évi II. törvényt (a továbbiakban: Stv.), valamint az Nhtv.-t. Az Mttv. - egyebek mellett - megalkotta a médiaszolgáltatásokra vonatkozó részletes szabályokat, és új kategóriaként létrehozta a jelentős befolyásoló erejű médiaszolgáltatók különös kötelezettségeit. Előzetes nyilvántartásba vételi szabályokat ír elő a médiaszolgáltatási tevékenység és a sajtótermékek kiadásának feltételeként, rendezi a lineáris analóg médiaszolgáltatások pályáztatásának rendjét és a piaci koncentráció megelőzését. Megalkotta a közszolgálati médiaszolgáltatókra (MTV, MR, MTI) vonatkozó szabályokat. Az intézményi változásokkal együtt újraszabályozta a médiaszolgáltatások felügyeletére és megalkotta a sajtótermékek felügyeletére vonatkozó rendelkezéseket (hatáskörök, eljárási rend, jogkövetkezmények). Létrehozta a Média- és Hírközlési Biztos intézményét hatásköri szabályaival és eljárási rendjével együtt, és megteremtette a társszabályozás lehetőségét a médiaigazgatásban.

Az új médiaszabályozás az eddigi hárompilléres szabályozási rendet (írott sajtó - elektronikus sajtó - telekommunikáció, hírközlés) átalakította, és egységes szabályozást alkotott. Az egységesen kezelt és szabályozott médiatartalom gyűjtőfogalmába immár beletartoznak a nyomtatott és az internetes sajtótermékek is, amelyeket egyéb médiaszolgáltatásoktól nem az előállítás technikája, hanem a tömegkommunikációban betöltött szerepük, befolyásoló képességük különböztet meg. Az Smtv. és az Mttv. együttesen és egymásra tekintettel vonatkozik valamennyi médiaszolgáltatásra (tartalmi szabályok) és szolgáltatóra (szervezeti szabályok), valamint e két törvény határozza meg a magatartási szabályok kikényszerítésére vonatkozó állami cselekvési lehetőség körét is.

Az Smtv. és az Mttv. hatálya alá tartozó alapvető szolgáltatási kör

A két törvény hatálya alá a két alapvető szolgáltatási kör tartozik:

- a Magyarországon letelepedett médiatartalom-szolgáltató által nyújtott médiaszolgáltatás és
- a Magyarországon letelepedett médiatartalom szolgáltató által kiadott sajtótermék.

A kettőt összefoglalóan médiatartalom-szolgáltatásnak nevezik a jogszabályok.

A médiaszolgáltatás: az Európai Unió működéséről szóló szerződés 56. és 57. cikkében meghatározott, önálló, üzletszerűen - rendszeresen, nyereség elérése érdekében, gazdasági kockázatvállalás mellett - végzett gazdasági szolgáltatás, amelyért egy médiaszolgáltató szerkesztői felelősséget visel, amelynek elsődleges célja műsorszámoknak tájékoztatás, szórakoztatás vagy oktatás céljából a nyilvánosságához való eljuttatása valamely elektronikus hírközlő hálózaton keresztül.

Sajtótermék: a napilap és más időszaki lap egyes számai, valamint az internetes újság vagy hírportál, amelyet gazdasági szolgáltatásként nyújtanak, amelynek tartalmáért valamely természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság szerkesztői felelősséget visel, és amelynek elsődleges célja szövegből, illetve képekből álló tartalmaknak a nyilvánossághoz való eljuttatása tájékoztatás, szórakoztatás vagy oktatás céljából, nyomtatott formátumban vagy valamely elektronikus hírközlő hálózaton keresztül. A szerkesztői felelősség a médiatartalom kiválasztása és összeállítása során megvalósuló tényleges ellenőrzésért való felelősséget jelenti, és nem eredményez szükségszerűen jogi felelősséget a sajtótermék tekintetében. Gazdasági szolgáltatás az önálló, üzletszerűen - rendszeresen, nyereség elérése érdekében, gazdasági kockázatvállalás mellett - végzett szolgáltatás. A sajtótermék tehát lehet nyomtatott vagy internetes sajtótermék.

A médiaszolgáltatás és a sajtótermék közös fogalmi elemei

A négy alapvető feltétel, amelyek együttes teljesülése egy szolgáltatást médiaszolgáltatássá vagy sajtótermékké tesz, a következő:

- a gazdasági szolgáltatás jelleg,
- a szerkesztői felelősség,
- a tájékoztatási, szórakoztatási vagy oktatási cél, valamint
- a nyilvánossághoz történő eljuttatás, mint elsődleges cél.

Csak ezen fogalmi elemek együttes megléte esetén tartozik a szabályozás hatálya alá egy szolgáltatás.²

A tájékoztatáshoz való jog

Az Smtv. – a korábbi szabályozással lényegileg azonosan – kimondja, hogy mindenkinek megfelelő joga van arra, hogy megfelelően tájékoztassák a helyi, az országos és az európai közélet ügyeiről, valamint Magyarország polgárai és a magyar nemzet számára jelentőséggel bíró eseményekről. A médiarendszer egészének feladata a hiteles, gyors, pontos tájékoztatás.

A sajtószabadság jogának kodifikálása mellett az Smtv. annak, valamint a sajtószabadság gyakorlásának legfontosabb korlátait is megállapítja:

- a sajtószabadság gyakorlása nem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére felhívást, nem sértheti a közérkölcset, valamint nem járhat mások személyhez fűződő jogainak sérelmével,

² A médiaszolgáltatás és a sajtótermék fogalma az új magyar médiaszabályozásban. Nemzeti Média- és Hírközlési hatóság Médiatanács. H.n., é.n. 2. p.
=<http://mediatanacs.hu/dokumentum/1786/1321010932mediaszolgáltatatas.pdf>

- a médiaszolgáltatónak az általa közzétett médiatartalomban tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot,
- tilos a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek médiatartalomban történő öncélú és sérelmes bemutatása,
- tilos visszaélni a médiatartalom szolgáltatónak adott, nyilvános közlésre szánt nyilatkozat közzétételébe vagy a médiatartalomban való szereplésbe történt beleegyezéssel,
- a médiatartalom nem sértheti az alkotmányos rendet,
- a médiatartalom nem lehet alkalmas valamely nemzet, közösség, nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbség vagy bármely többség, továbbá valamely egyház vagy vallási csoport elleni gyűlölet keltésére,
- a törvény rendelkezik továbbá a kiskorúak bizonyos médiatartalmakkal szembeni védelméről, melyek súlyosan károsíthatják a kiskorúak szellemi, lelki, erkölcsi vagy fizikai fejlődését.
- tilos a médiatartalomban bizonyos reklámok közzététele, így olyan reklámoké, amelyek dohányárut, fegyvert, lőszert, robbanóanyagot reklámoz.

A sajtótermékek előállításának és közlésének szabályai a következők: A médiaszolgáltatás vagy a sajtótermékek, valamint az internetes sajtótermékek közzététele legtöbbször egyszerű nyilvántartásba vétellel elindulhat. Garanciális rendelkezése a törvénynek, hogy a nyilvántartásba vétel feltételei nem korlátozhatják a sajtó szabadságát. A sajtótermékek kiadására való jogosultság szabályait az Mttv. állapítja meg. A sajtótermék nyilvántartásba vételét annak kiadója kezdeményezheti. A nyilvántartási eljárás lefolytatása – a nyomtatott és az internetes sajtótermékek esetében egyaránt – 2012. január elsejétől a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság hatáskörébe tartozik.

11.3. A rádió és a televízió

Az ebben a pontban ismertetett, a rádiózásról és televíziózásról szóló 1996. évi I. törvényt (a Tankönyvben: médiatörvény) hatályon kívül helyezte az egyes törvények Alaptörvénnyel összefüggő módosításáról szóló 2011. évi CCI. törvény. A médiatörvény 2012. január elsejétől hatálytalan.

A rádió és a televízió médiaszolgáltatást nyújt, melynek tárgya a műsorszámok sorozata. A szolgáltatás nyújtására kizárólag elektronikus hírközlő hálózat útján kerülhet sor. Az általuk nyújtott szolgáltatás a médiaszolgáltatás, melynek fogalom-meghatározását az előző pontban megadtuk. Az Smtv. szerint a médiaszolgáltatásnak három csoportja van: a lineáris médiaszolgáltatás, a lekérhető médiaszolgáltatás és a kiegészítő médiaszolgáltatás. A rádiós és televíziós médiaszolgáltatás elsősorban lineáris médiaszolgáltatás. A törvény szerint a lineáris médiaszolgáltatás a médiaszolgáltató által nyújtott, műsorszámok műsorrend alapján történő egyidejű megtekintését, illetve meghallgatását lehetővé tevő médiaszolgáltatás.

A közszolgálati médiaszolgáltatás kiemelt szerepe

A közszolgálati médiaszolgáltatás az államtól és a gazdasági szereplőktől függetlenül működik, a közszolgálati médiaszolgáltató vezetői és a tevékenységében részt vevők - a jogszabályok nyújtotta keretek között - szakmai autonómiát élveznek. Rendszere biztosítja az elszámoltathatóságot és a társadalmi felügyelet megvalósulását. Működésének biztosítása elsősorban a Magyarországon élők közös áldozatvállalásával, állami finanszírozás mellett történik. A közszolgálati médiaszolgáltatás tevékenysége nem irányulhat elsősorban nyereségszerzésre.

Az Smtv. kimondja, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatás a demokratikus társadalmi rend megfelelő működésének elengedhetetlenül szükséges feltétele. A közszolgálati médiaszolgáltatás érdekeit különös súllyal kell figyelembe venni a törvény alkalmazásakor. Ennek megvalósítása érdekében előírta, hogy a közszolgálati médiaszolgáltatók összesen négy lineáris audiovizuális médiaszolgáltatását és három lineáris rádiós médiaszolgáltatását a műsorterjesztő - a műsorszórással megvalósított műsorterjesztés kivételével - díjmentesen köteles továbbítani. A műsorterjesztő e médiaszolgáltatásokhoz való hozzáféréseért a hozzáférés biztosításához kapcsolódó, a hozzáférés költségeit meghaladó mértékű többletdíjat az előfizetőtől nem kérhet. A közszolgálati médiaszolgáltató nem követelhet e médiaszolgáltatásai terjesztéséért a műsorterjesztőtől ellenszolgáltatást.

A Közszolgálati Közalapítvány

Az alkotmányos elvek kizárják a közszolgálati műsorszolgáltatók közvetett vagy közvetlen függőségét a költségvetéstől, és minden körülmény között szükséges számukra a gazdasági és működési önállóság biztosítása. Ezért a közszolgálati műsorszolgáltatás céljainak érvényesítése, valamint az állami szervektől való függetlenségük védelme érdekében a közszolgálati műsorszolgáltatók egységes tulajdonosi joggyakorlójaként az Országgyűlés a Közszolgálati Közalapítványt hozta létre. A Közalapítvány elsősorban a közszolgálati műsorszolgáltatók gazdálkodása, jelentős gazdasági értékű szerződéseinek körében gyakorolja tulajdonosi jogokat, a médiaszolgáltatók műsorszerkesztésébe és belső, személyzeti kérdéseibe azonban nem szólhatnak bele. A Közalapítvány a Magyar Televízió Zártkörűen Működő Nonprofit Részvénytársaság, a Duna Televízió Zártkörűen Működő Nonprofit Részvénytársaság, a Magyar Rádió Zártkörűen Működő Nonprofit Részvénytársaság, valamint a Magyar Távírási Iroda Zártkörűen Működő Nonprofit Részvénytársaság (közszolgálati médiaszolgáltatók) tulajdonosa.

A médiaszolgáltatások felügyelete

A médiaszolgáltatások felügyeletét – az Mttv.-ben írtak szerint – a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (a továbbiakban: Hatóság), a Hatóság Médiatáncsa (a továbbiakban:

Médiatanács) és a Média- és Hírközlési Biztos. Ezek közül a továbbiakban a Médiatáncssal foglalkozunk.

A Médiatanács

A Médiatanács a Hatóság önálló hatáskörű, az Országgyűlés felügyelete alatt álló, jogi személyiséggel rendelkező szerve. A Médiatanács az Országos Rádió és Televízió Testület jogutódja. A Médiatanács és tagjai csak a törvénynek vannak alárendelve, és tevékenységük körében nem utasíthatók.

A Médiatanács feladatai – egyebek mellett – a következők:

- ellenőrzi és biztosítja a sajtószabadság érvényesülését az Mttv. és az Smtv. keretei között,
- ellátja a törvényben előírt felügyeleti és ellenőrzési feladatokat - a műsor vagy műsorszám rögzítése vagy a médiaszolgáltató által rögzített műsor vizsgálata, továbbá hatósági megkeresés útján,
- véleményt nyilvánít a médiával és a hírközléssel kapcsolatos jogszabályok tervezetéről,
- kezdeményezi a fogyasztóvédelemmel és a tisztességtelen piaci magatartás tilalmával kapcsolatos eljárásokat.

A Médiatanács elnökét és négy tagját az Országgyűlés a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával kilenc évre választja. A Médiatanács elnöke és tagja olyan személy lehet, aki az országgyűlési képviselők választásán választható, büntetlen előéletű, nem áll a tevékenységének megfelelő foglalkozástól eltiltás hatálya alatt, valamint felsőfokú végzettséggel és legalább három év műsorterjesztéssel, médiaszolgáltatással, a médiaszolgáltatások hatósági felügyeletével, elektronikus hírközléssel, vagy hírközlési hatósági felügyelettel összefüggő közgazdasági, társadalomtudományi, jogi, műszaki vagy vezetői (vezető testületben tagsági), illetve igazgatási gyakorlattal rendelkezik.

A Médiatanács működéséről éves beszámolót köteles készíteni, melyet minden év május 31-ig előterjeszt az Országgyűlésnek.

1.4. A nemzeti hírügynökség

A nemzeti hírügynökség változatlanul a Magyar Távirati Iroda (MTI). Különleges feladatait az Mttv. 101. §-a részletezi. Az MTI – egyebek mellett – a közérdeklődésre számot tartó hazai és külföldi eseményekről híreket, tudósításokat, fényképeket, adathordozókat,

háttéranyagokat, grafikákat, dokumentációs adatokat szolgáltat, biztosítja a hozzáférhetőséget minden olyan hírhez és tudósításhoz, amelynek ismerete szükséges a nyilvánosság számára a közösségi és az egyéni jogok és érdekek megfelelő érvényesítéséhez, közreműködik az állami szervek, más szervezetek és természetes személyek közérdekű közleményeinek a nyomtatott és az elektronikus sajtóhoz történő továbbításában, rendszeres és tényszerű tájékoztatást nyújt az Országgyűlésben képvisellel rendelkező pártok, más pártok, jelentős civil szervezetek tevékenységéről, és a Kormány, a közigazgatási szervek, önkormányzatok, bíróságok, ügyészségek tevékenységéről, az ezzel összefüggő hivatalos közleményeket nyilvánosságra hozza, rendszeres és tényszerű tájékoztatást nyújt külföldre a legfontosabb magyarországi eseményekről és az ország életének főbb folyamatairól, rendszeresen és tényszerűen tájékoztat a Magyarország határain kívül élő magyarság életéről, illetve számára hírszolgáltatást nyújt.

A nemzeti hírügynökség a többi közszolgálati médiaszolgáltató számára kizárólagos joggal hírműsorokat gyárt, továbbá működteti a közszolgálati médiaszolgáltatók egységes hírportálját.

11.5. Az internet

A Tankönyv 181. oldalán közölt azon megállapítás, mely szerint a sajtótörvény és a médiatörvény szabályainak hatálya az internetre nem terjed ki, - mint azt a 11.2. pontban írtuk – túlhaladott. A hatályban lévő jogi szabályozás hatálya kiterjed az internetre is.

Az Smtv. rendelkezései szerint az internetes újság és a hírportál is sajtóterméknek – közelebbről internetes sajtóterméknek – minősül. Minden olyan sajtótermék internetes sajtótermék, amely funkciójában, tartalmában megjelenésében és hatásában is hasonlít a nyomtatott sajtótermékre, és amely teljesíti a törvényi előírásban meghatározott fogalmi elemeket.

Sajátosan alakul az internetes sajtótermék esetében a szerkesztői felelősség. Az internetes sajtótermék által közölt tartalomért a sajtótermék szerkesztősége viseli a szerkesztői felelősséget. A jogi felelősséggel pedig adott esetben a kiadó tartozik.

Az internetes sajtótermék megjelentett tartalmához utólag fűzött blogbejegyzések és kommentek nem tartoznak a szabályozás hatálya alá.

A link közzétételének módja, elhelyezése, továbbá a sajtótermékhez fűződő viszonya alapján lehet állást foglalni a linkről elérhető tartalom minősítése tárgyában.

12. Az egyesülési jog

12.1. Az egyesületek és a társadalmi szervezetek

A pont bevezető része – a késői alkotmányi szabályozás és a nemzetközi egyezmény címet viselő rész – változatlanul megfelelő.

Az egyesülési jogra vonatkozó törvényi szabályozás jelentős mértékben megváltozott. A jogalkotó a Tankönyvben ismertetett régi egyesülési törvényt, az 1989. évi II. törvényt (Etv.), a közhasznú szervezetekről szóló törvényt, valamint a Nemzeti Civil Alapprogramról szóló törvényt 2012. január elsejei hatállyal hatályon kívül helyezte.

A hatályon kívül helyezett törvények helyett megalkotta az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvényt. (továbbiakban: Civil törvény).

Az Alaptörvény szabályai

Az Alaptörvény VIII. cikkének (2) – (5) bekezdései képezik az egyesülési jog alkotmányi szabályait. Eszerint:

„VIII. cikk

...

(2) Mindenkinek joga van szervezeteket létrehozni, és joga van szervezetekhez csatlakozni.

(3) Pártok az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek. A pártok közreműködnek a nép akaratának kialakításában és kinyilvánításában. A pártok közhatalmat közvetlenül nem gyakorolhatnak.

(4) A pártok működésének és gazdálkodásának részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg.

(5) Szakszervezetek és más érdek-képviselői szervezetek az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek.”

A Civil törvény

A törvény célja egy olyan átfogó szabályozás megalkotása, amely a lehető legteljesebben biztosítja mind a szervezett, mind a közösségi jellegű egyesülési szervezetek megalakulásának, az azokhoz való csatlakozásnak, valamint működésének szabadságát.

A korábbiakhoz képest jelentős változás, hogy nem működő, illetve megszűnt civil szervezeteket a bíróság törli a nyilvántartásából. Ezt szolgálja a csőd-, a felszámolási-, valamint a végelszámolási eljárás rendelkezéseinek – a gazdasági társaságok analógiájára – civil szervezetekre való alkalmazása is.

Fontos rendelkezése a Civil törvénynek, hogy az Etv.-által bevezetett társadalmi szervezet kategóriája (Etv. 2. § (1) és (3) bekezdés) helyett bevezeti a civil szervezet fogalmát. A Civil

törvény alkalmazásában civil szervezet: a civil társaság, illetve a Magyarországon nyilvántartásba vett egyesület – a párt kivételével – , valamint az alapítvány. Civil szervezet alatt a Civil törvény II-VI. és VIII-X. fejezetében a civil társaságot, továbbá a VII-X. fejezetében a kölcsönös biztosító egyesületet és szakszervezetet nem kell érteni.

Az egyesülési jog korlátai

- Az egyesülési jog gyakorlása nem sértheti az Alaptörvény C) cikk (2) bekezdését, azaz senkinek a tevékenysége nem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetve kizárólagos birtoklására,
- nem valósíthat meg bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást,
- valamint nem járhat mások jogainak és szabadságának sérelmével.

Az egyesülési jog alapján szervezet minden olyan tevékenység végzése céljából alapítható, amely összhangban áll az Alaptörvénnyel, és amelyet törvény nem tilt.

Az egyesülési jog alapján fegyveres szervezet nem hozható létre,

valamint törvény alapján kizárólag állami szerv saját hatáskörében ellátható közfeladat megvalósítására irányuló tevékenység nem végezhető.

Az Civil törvény személyi hatálya

A Civil törvény személyi hatálya a Ptk. alapján létrehozott alapítványokra, egyesületekre, valamint a közhasznú szervezetekre, illetve az egyesülési jog alapján létrejött egyéb szervezetekre terjed ki. A Civil törvényben szabályozott szervezeti formák közül legjelentősebbek az egyesületek.

Az egyesületalapítás

Az egyesület létrehozásával kapcsolatos szabályokat a Ptk. tartalmazza az egyesülési jogot is szabályozó Civil törvénnyel történő módosításában. Így a Ptk. 61. §-a alapján az egyesület olyan Magyarországon önkéntesen létrehozott, önkormányzattal rendelkező szervezet, amely az alapszabályában meghatározott célra alakul, nyilvántartott tagsággal rendelkezik, és céljának elérésére szervezi tagjai tevékenységét. Az egyesület alapításához legalább 10 alapító tag szükséges, akik az egyesület megalakítását kimondják, az egyesület alapszabályát elfogadják, ügyintéző és képviselői szerveit megválasztják. Az egyesület magyarországi székhellyel rendelkezhet, jogi személy, amely a nyilvántartásba vétellel jön létre. A törvény nevesíti az egyesülési jog alapján létrehozott szervezetek formáit, amelyek a

következők lehetnek: szövetség, párt, szakszervezet. Szabályozza továbbá a civil szervezetek feletti törvényességi ellenőrzés rendszerét, a civil szervezetek nyilvántartását, valamint a civil szervezet gazdálkodását.

Az egyesület megszűnése

Az egyesület megszűnik, ha

- az egyesület egy másik egyesülettel egyesül (összeolvad, beolvad),
- a legfőbb szerve a feloszlásáról határoz,
- a bíróság feloszlítja,
- a törvényességi ellenőrzési eljárás eredményeképpen a bíróság megszünteti vagy megállapítja megszűnését,
- a fizetéseketelensége miatt indult eljárásban a bíróság megszünteti.

A tagok jogai és kötelességei

Az egyesület tagja részt vehet az egyesület tevékenységében és rendezvényein, választhat és választható az egyesület szerveibe, köteles eleget tenni az alapszabályban meghatározott kötelességeinek, nem veszélyeztetheti az egyesület céljának megvalósulását.

Az egyesület ügyintéző és képviseleti szervének tagja az lehet,

- aki legalább korlátozottan cselekvőképes, kivéve, ha a cselekvőképességét a bíróság a képviseleti joggal érintett ügycsoportban korlátozta, és
- a közügyek gyakorlásától nincs eltiltva, és
- magyar állampolgár, vagy
- a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvényben meghatározottak szerint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkezik, vagy
- a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény hatálya alá tartozik, és bevándorolt vagy letelepedett jogállású, illetve tartózkodási engedéllyel rendelkezik.

Szervezeti rend

A Ptk. határozza meg az egyesület működésének, szervezeti rendjének legalapvetőbb szabályait. Rendelkezik az ügyintéző és képviseleti szervről, annak hatásköréről, valamint az egyesület alapszabályáról.

A civil szervezetek felügyelete

Az egyesülési jog alapján létrehozott szervezetek működése felett az ügyészség – a Civil törvényben, valamint a Ptk.-ban meghatározott eltérésekkel – az ügyészségről szóló törvény szabályai szerint törvényességi ellenőrzést gyakorol. Az ügyészség által gyakorolt felügyelet nem terjed ki az olyan ügyekre, amelyekben egyébként bírósági vagy közigazgatási hatósági eljárásnak van helye. Az ügyészség általános törvényességi felügyeleti jogkörében eljárva nem vizsgálhatja a civil szervezet működésének racionalitását, hatásköre kizárólag a működés törvényességének ellenőrzésére terjed ki. Ha az ügyész a törvényességi felügyeleti eljárás során törvénysértést tapasztal, a bírósághoz fordulhat.

A bíróság az ügyész keresete alapján:

- megsemmisíti a civil szervezet törvénysértő határozatát, és szükség szerint új határozat meghozatalát rendeli el,
- a működés törvényességének helyreállítása érdekében összehívja a legfőbb szervet, vagy határidő tűzésével a törvényes működés helyreállítására kötelezi a legfőbb szervet, és minderről értesíti a civil szervezetnél választott felügyelő szervet is,
- ha a törvényes működés nem állítható helyre vagy az előző pontban írt határidő eredménytelenül telt el, a civil szervezetet megszünteti,
- feloszlatja az egyesületet, ha annak működése vagy tevékenysége a Civil törvény 3. § (3) bekezdésébe ütközik, vagyis sérti az Alaptörvény C) cikk (2) bekezdését, bűncselekményt vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívást valósít meg, illetve mások jogainak és szabadságának sérelmével jár,
- megállapítja az egyesület megszűnését, ha az legalább egy éve nem működik, vagy tagjainak száma a Ptk. 61. § (3) bekezdésében meghatározott legkisebb létszám alá csökken.

A gazdálkodás szabályai

A civil szervezetek gazdálkodására vonatkozó alapvető szabályokat a Civil törvény tartalmazza. A civil szervezet a létesítő okiratában meghatározott cél megvalósítása érdekében vagyonaival önállóan gazdálkodik, civil szervezet elsődlegesen gazdasági-vállalkozási tevékenység folytatására nem alapítható. Tartozásáért saját vagyonaival felel. A civil szervezet alapítója, tagja – a vagyoni hozzájárulásának megfizetésén túl – a szervezet tartozásaiért saját vagyonaival nem felel. A civil szervezet célja megvalósítása gazdasági feltételeinek biztosítása érdekében gazdasági-vállalkozási tevékenységet is végezhet, amennyiben ez az alapcél szerinti tevékenységét nem veszélyezteti. A civil szervezet nevében vagy javára – a szervezet írásbeli meghatalmazása alapján – adománygyűjtést lehet folytatni.

A megszűnés esetei

A civil szervezet megszűnik:

- ha a bíróság törvényességi ellenőrzési eljárás eredményeképp megszünteti vagy megállapítja megszűnését,
- a fizetéseképtelensége miatt indult eljárásban a bíróság megszünteti, és a nyilvántartásból törlik,
- legfőbb szerve a feloszlásról határoz,
- egy másik szervezettel történő egyesülés.

Egyesületalapítási rendszerek

A pontban ismertetett alkotmánybírósági határozat és elméleti fejtegetések változatlanul irányadók azzal, hogy a pont elején említett Etv. 2012. január elsejétől hatálytalan.

A nyilvántartásba vétel határideje

A civil szervezetek bírósági nyilvántartásáról és az ezzel összefüggő eljárási szabályokról a 2011. évi CLXXXI. törvény rendelkezik. A törvényben meghatározott szervezeteket, valamint azokat a szervezeteket, amelyek esetében külön törvény bírósági nyilvántartásba vételt rendel el, a szervezet székhelye szerint illetékes törvényszék veszi nyilvántartásba.

Ha a bírósághoz benyújtott nyilvántartásba vétel iránti kérelem megfelelő, a bíróság a szervezetet legkésőbb a kérelem benyújtásától számított hatvan napon belül nyilvántartásba veszi.

A gyermekek egyesülési joga

Az ebben a pontban ismertetett alkotmánybírósági határozatban kifejtettek változatlanul irányadók.

A katonákra vonatkozó korlátozások

A Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény szabályozza a hivatásos és szerződéses állományú katonák által gyakorolható egyesülési jog terjedelmét. A törvény kimondja, hogy az állomány tagjai érdekképviselői szerveket – a törvényben meghatározott keretek között – hozhatnak létre, illetve csatlakozhatnak azokhoz. Nem lehet olyan szervezethez csatlakozni, amelynek

tevékenysége a Honvédség feladataival ellentétes. A katona köteles a hivatásával össze nem függő egyesülettel fennálló, illetőleg az újonnan létesülő tagsági viszonyát előzetesen az állományilletékes parancsnoknak szóban vagy írásban bejelenteni. A parancsnok a tagsági viszony fenntartását vagy létesítését írásban megtilthatja, ha az a szolgálat érdekeit sérti vagy veszélyezteti.

Az előbb említett szervezetekkel esik azonos elbírálás alá, ha a katona az egyesülési jog alapján létrehozott, társadalmi szervezetnek nem minősülő, de szervezett politikai tevékenységet folytató közösséghez, valamint tömegmozgalomhoz csatlakozik

Nem terjed ki viszont a korlátozás a baráti társaságokra, iskolai vagy rokoni közösségekre, alkotóműhelyekre, olvasókörökre vagy egyéb laza szerveződésekben való részvételre.

A civil szerveződések differenciálódása, köztestületek, kamarák

Az ebben a két pontban írtak kiegészítést, módosítást nem igényelnek.

12.2. A közhasznú szervezetek

Országgyűlési jegyzék

Az ebben a pontban hivatkozott házszabályi rendelkezés változatlanul hatályban van.

Költségvetési támogatás

A pontban leírtak kiegészítést nem igényelnek.

Közhasznú tevékenység

A hivatkozott, a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvényt 2012. január elsejei hatállyal a Civil törvény hatályon kívül helyezte.

A Civil törvény szerint közhasznú tevékenység minden olyan tevékenység, amely a létesítő okiratban megjelölt közfeladat teljesítését közvetlenül vagy közvetve szolgálja, ezzel hozzájárulva a társadalom és az egyén közös szükségleteinek kielégítéséhez.

A Civil törvény. szerint közhasznú szervezetté minősíthető a Magyarországon nyilvántartásba vett közhasznú tevékenységet végző szervezet, amely a társadalom és az egyén közös

szükségeinek kielégítéséhez megfelelő erőforrásokkal rendelkezik, továbbá amelynek megfelelő társadalmi támogatottsága kimutatható, és amely:

a) civil szervezet (ide nem értve a civil társaságot), vagy

b) olyan egyéb szervezet, amelyre vonatkozóan a közhasznú jogállás megszerzését törvény lehetővé teszi.

A közhasznú szervezetté minősíthető szervezet közhasznú jogállását a közhasznú szervezetként való nyilvántartásba vétellel szerzi meg (a továbbiakban: közhasznúsági nyilvántartásba vétel).

A közhasznú szervezetté minősíthető szervezet közhasznú jogállását a közhasznú szervezetként való nyilvántartásba vétellel szerzi meg (a továbbiakban: közhasznúsági nyilvántartásba vétel).

A közhasznúsági nyilvántartásba vételhez a szervezet létesítő okiratának tartalmaznia kell, hogy a szervezet

a) milyen közhasznú tevékenység(ek)et folytat, e közhasznú tevékenység(ek)et mely közfeladat(ok)hoz kapcsolódóan végzi, továbbá hogy e közfeladat(ok) teljesítését mely jogszabályhely(ek) írja (írják) elő, valamint - ha tagsággal rendelkezik - nem zárja ki, hogy tagjain kívül más is részesülhessen a közhasznú szolgáltatásaiból;

b) gazdasági-vállalkozási tevékenységet csak közhasznú vagy a létesítő okiratban meghatározott alapcél szerinti tevékenység megvalósítását nem veszélyeztetve végez;

c) gazdálkodása során elért eredményét nem osztja fel, azt a létesítő okiratában meghatározott közhasznú tevékenységére fordítja;

d) közvetlen politikai tevékenységet nem folytat, szervezete pártoktól független és azoknak anyagi támogatást nem nyújt.

A közhasznú megjelölést kizárólag az e törvényben szabályozott tevékenység végzésére alkalmas, a bíróság által a nyilvántartásba ilyen minősítéssel bejegyzett szervezet használhatja. A törvény rögzíti, hogy a civil szervezeteket és a közhasznú szervezeteket, valamint az e szervezeteket támogatókat külön jogszabály alapján adó- és illetékkedvezmények illetik meg.

A közhasznú működés felügyelete, a közhasznúsági nyilvántartás

A közhasznú szervezetek feletti adóellenőrzést az adóhatóság, az államháztartásból származó (költségvetési) támogatás felhasználásának ellenőrzését törvény eltérő rendelkezése hiányában az Állami Számvevőszék, az állami vagy önkormányzati költségvetésből, illetve a nemzetközi forrásokból juttatott támogatások felhasználásának ellenőrzését a külön

jogszabály szerinti ellenőrzési szervezet, a közhasznú működés feletti törvényességi ellenőrzést pedig a reá irányadó szabályok szerint az ügyészség látja el.

A közhasznú szervezet hatvan napon belül köteles kérni a közhasznú jogállásának törlését, ha a közhasznúvá minősítés feltételeinek nem felel meg.

Az ügyész a közhasznú jogállás nyilvántartásba vételére illetékes szervnél indítványozhatja a közhasznú jogállás megszüntetését, ha a közhasznú szervezet működése és vagyonfelhasználása az e törvényben, a létesítő okiratban vagy az ennek alapján készített belső szabályzatokban foglalt rendelkezéseknek nem felel meg, és ezen a szervezet az ügyészi felhívás ellenére sem változtat.

Közhasznú szervezet közhasznú jogállását az ügyészség indítványa alapján a bíróság megszünteti, ha a szervezet a megszabott határidőn belül nem, vagy nem az előírásoknak megfelelő tartalommal teljesíti

a) a számviteli beszámolójának a 30. §-ban szabályozott letétbe helyezési, közzétételi kötelezettségét, illetve

b) a szervezet - letétbe helyezett beszámolója, közhasznúsági melléklete - nem felel meg a 32. § szerinti feltételeknek.

Közhasznú és kiemelkedően közhasznú jogállás

A Tankönyv e pontjában ismertetett jogszabályi rendelkezések hatálytalanok. A hatályos szabályozást az előző pontban ismertettük.

Környezetvédelmi társadalmi szervezetek

A pontban leírtakhoz kiegészítés nem kell.

12. 3. Nemzeti Együtműködési Alap

A Tankönyvben írt Nemzeti Civil Alapprogramot (193. o.) a Nemzeti Együtműködési Alap váltotta fel. melyről a Civil törvény X. fejezete rendelkezik.

A Nemzeti Együtműködési Alap (a továbbiakban: Alap) a civil önszerveződések működését és szakmai tevékenységét, nemzeti összetartozásuk erősítését és a közjó kiteljesedésében vállalt szerepük segítségét támogató finanszírozási forma. Az Alap forrását a központi költségvetésről szóló törvény a miniszter által vezetett minisztérium fejezeti kezelésű előirányzataként tartalmazza.

Az Alap, mint központi költségvetési előirányzat létrehozásának célja a támogatási lehetőségek átláthatóbb, ugyanakkor kevesebb adminisztrációs terhet jelentő biztosítása a

nyilvántartásba vett civil szervezetek működésének, az általuk a Magyarországon és civil szervezetek együttműködése keretében a Kárpát-medencében megvalósuló közös programok megvalósítására.

Az Alap feletti rendelkezési jogot a társadalmi és civil kapcsolatok fejlesztéséért felelős miniszter gyakorolja és felel annak felhasználásáért.

Az Alap működése

Az Alapot a miniszter felügyelete vagy irányítása alá tartozó, miniszteri rendeletben kijelölt önálló központi költségvetési szerv (a továbbiakban: Alapkezelő) kezeli. Az Alapkezelő felel a kollégiumi döntések előkészítésének és végrehajtásának törvényességéért.

A Tanács és a kollégiumok tagjait - a kijelölésüket, illetve megválasztásukat követő harminc napon belül - a miniszter bízza meg. A Tanács és a kollégiumok tagjainak megbízatása négy évre szól.

A Tanács és a kollégiumok tagjainak költségátalányát és költségtérítése elszámolásának szabályait a miniszter az államháztartásért felelős miniszterrel egyetértésben, rendeletben határozza meg. A költségátalány és költségtérítés egy hónapra járó összege a mindenkori kötelező legkisebb munkabér havi összegének felét nem haladhatja meg.

12.4. A nemzetközi civil szerveződések

A pontban írtak nem igényelnek kiegészítést.

12.5. A pártok

Az Alaptörvény rendelkezései

Az Alaptörvény VIII. cikk (3) bekezdése szerint pártok az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek. A pártok közreműködnek a nép akaratának kialakításában és kinyilvánításában. A pártok közhatalmat közvetlenül nem gyakorolhatnak.

A pártok gazdálkodását illetően a cikk (4) bekezdése úgy rendelkezik, hogy azok működésének és gazdálkodásának részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg.

A pártokkal kapcsolatos szabályokat továbbra is a pártok működéséről és gazdálkodásáról szóló 1989. évi XXXIII. törvény szabályozza, amelyet a Civil törvény módosított. A Tankönyvben leírtak lényegileg megfelelnek a hatályos szabályozásnak, azzal az eltéréssel,

hogy a hivatkozott Etv. (1989. évi II. törvény) hatálytalan. Ezért az egyesülési és párttörvény, valamint az Etv. pártokra vonatkozó szabályai pontokban írtak hatálytalanok.

A 12.5. pontban írtak kiegészítése egyebekben nem szükséges.

12.6. A sportegyesületek

A Tankönyvben leírt szabályozás jelenleg is hatályos. Lényegileg csak a sportról szóló 2004. évi I. törvény 16. § (1) bekezdés szövege módosult, - és a Civil törvény hatályba lépése miatt – újra definiálta a sportegyesület fogalmát a következőképp:

Sportegyesület: az e törvényben megállapított eltérésekkel - az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló törvény és a Polgári Törvénykönyv szabályai szerint működő olyan egyesület, amelynek alaptevékenysége a sporttevékenység szervezése, valamint a sporttevékenység feltételeinek megteremtése.

13. A gyülekezési jog

A fejezet teljes tartalma – az alábbi kiegészítésekkel – változatlanul megfelelő. Fontosabb változások az alábbiak:

Az Alaptörvény rendelkezése

A gyülekezési jog alkotmányi szabályait az Alaptörvény VIII. cikk (1) bekezdése határozza meg: „Mindenkinek joga van a békés gyülekezéshez.” A korábbi Alkotmánytól eltérően az Alaptörvény a gyülekezési jog szabályozását nem köti minősített többséggel elfogadott törvényhez.

A törvényi szabályozás

A gyülekezéssről szóló 1989. évi III. törvény (Gytv.) maradt hatályban változatlanul a gyülekezési jog vonatkozásában azzal, hogy a Gytv. 1. §-t [„A gyülekezési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog, amelyet a Magyar Köztársaság elismer, és biztosítja annak zavartalan gyakorlását.”] hatályon kívül helyezték. E rendelkezés 2012. január 1-től hatálytalan.

A Gytv.-nek a Tankönyvben ismertetett legfontosabb rendelkezései változatlanul hatályosak.

Legújabb alkotmánybíróági gyakorlat

Az Alkotmánybíróság a 3/2013. (II. 14.) AB határozatban megállapította, hogy az Alaptörvény VIII. cikk (1) bekezdéséből fakadó alkotmányos követelmény, hogy a Gytv. 9. §-a szerinti bírói felülvizsgálatnak van helye a rendőrségnek a rendezvény bejelentéséről hozott, hatáskör hiányát megállapító határozatával szemben. A bíróság a hatáskör hiányát megállapító rendőrhatalósági határozat jogszerűségét és megalapozottságát érdemben vizsgálja.

14. A közérdekű információhoz való jog

A Tankönyv helyett a témáról lásd dr. Tóth Judit tanszékvezető asszony: „A személyes adatok védelme és a közérdekű adatok nyilvánossága” című tansegédletet.

15. A közügyekben való részvétel joga – a közhivatal viseléséhez való jog

Az Alaptörvény rendelkezései

Az Alaptörvény – a régi Alkotmányhoz hasonlóan – a közügyekben való részvétel jogát nem nevesíti, azonban biztosítja valamennyi, a részvételi jogok csoportját kitöltő alapjogot a XXIII. cikkben (aktív és passzív választójog, a népszavazásban való részvétel joga).

A XXIII. cikk (8) bekezdése nevesíti a közhivatal-viselés jogát: „Minden magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy rátermettségének, képzettségének és szakmai tudásának megfelelően közhivatalt viseljen. Törvény határozza meg azokat a közhivatalokat, amelyeket párt tagja vagy tisztségviselője nem tölthet be.”

A közhivatal-viselés foglalkozási ágankénti szabályait a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény, a legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi életpályáról szóló CLXIV. törvény, a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 2010. évi L. törvény tartalmazzák egyebek mellett.

A fejezetben leírt – általános elvi jellegű – megállapítások változatlanul irányadóak.

16. A kérelmezési és panaszjog

A régi Alkotmány rendelkezései helyébe az Alaptörvény alábbi rendelkezései lépnek:

„XXV. cikk

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy egyedül vagy másokkal együtt, írásban kérelemmel, panasszal vagy javaslattal forduljon bármely közhatalmat gyakorló szervhez.”

A fejezetben leírtak változatlanul irányadók.

17. A gazdasági, szociális, kulturális jogok

17. A tulajdonhoz való jog és a vállalkozás szabadsága

17.1. Általános alkotmányelméleti támpontok

Történeti kérdéseket tárgyaló pont, kiegészítést vagy módosítást nem igényel.

17.2. A magyar alkotmányi szabályozás

A pontban leírtak az „alkotmányi rendelkezések” (230.-231.o.) kivételével megfelelőek.

Alkotmányi rendelkezések

Az Alaptörvény 38. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon. A nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevétel. A nemzeti vagyon megőrzésének, védelmének és a nemzeti vagyonnal való felelős gazdálkodásnak a követelményeit sarkalatos törvény határozza meg.

A nemzeti vagyon körébe tartoznak az állam vagy az önkormányzat tulajdonában álló, a gazdasági életben részt vevő szervezetek is, amelyek gazdálkodására az Alaptörvény a költségvetés végrehajtására vonatkozó elvekkel azonos követelményeket ír elő. A nemzeti vagyonról szóló részletes rendelkezéseket a 2011. évi CXCVI. törvény állapítja meg.

A régi Alkotmány idézett rendelkezései helyett az Alaptörvény XIII. cikk (1) bekezdése együtt szabályozza a tulajdonhoz és az örökléshez való jogot. Az Alaptörvény kimondja, hogy mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár. A (2) bekezdés a tulajdonelvonás alkotmányi korlátait határozza meg: tulajdont kisajátítani csak kivételesen és közérdekből, törvényben szabályozott esetekben és módon, teljes, feltétlen és azonnali kártalanítás mellett lehet.

Az Alaptörvényben – a fentiekén kívül – a régi Alkotmánytól eltérően *ex pressis verbis* megjelenik a termőföld, melyet az Alaptörvény P) pontja szabályoz. A természeti erőforrások védelme kapcsán külön nevesítik a termőföldet is – az erdők, a vízkészlet, a biológiai sokféleség, a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékekkel együtt – és ezek védelmét, fenntartását, valamint a jövő nemzedékek számára való megőrzését az állam és mindenki kötelességévé teszi. Mindez a termőföld fokozott alkotmányi védelmét vetítheti előre.³

17.3. A régi tulajdoni, illetve tulajdonjogi viszonyok lebontása

A pontban a régi Alkotmányt értelmező alkotmánybírósági határozatokat ismerteti a Tankönyv. Jogtörténeti tárgyú kérdések, kiegészítés nem szükséges.

17.4. A tulajdonformák preferálásának, illetve diszkriminációjának tilalma

A pontban a régi Alkotmány alapján meghozott alkotmánybírósági határozatok kerülnek ismertetésre a különböző tulajdon formák egyenlőségének elve tárgyában. A pont kiegészítést nem igényel.

17.5. A tulajdon alkotmányjogi fogalma és védelme

Erre a pontra ugyanaz vonatkozik, mint az előző ponthoz írtakra.

17.6. Az állami tulajdon kizárólagos tárgyai

³ Téglási András: A földtulajdon alaptörvényi védelme a 2014-ben lejáró moratórium tükrében. = Jogtudományi Közlöny, 2012. 11. szám 450. o.

Törvényi szabályozás

Az állami tulajdon kizárólagos tárgyait a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény határozza meg. Eszerint az állam kizárólagos tulajdonába tartozik:

- a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények,
- az Országház,
- a föld méhének kincsei természetes előfordulási helyükön,
- a felszín alatti vizek, a felszín alatti vizek természetes víztartó képződményei, a folyóvíz és természetes tavak elhagyott medre és a folyóvízben, természetes tavakban újonnan keletkezett sziget, valamint az 1. mellékletben meghatározott folyóvizek, holtágak, mellékágak, természetes tavak és ezek medre,
- a törvény mellékletében meghatározott csatornák, tározók, árvízvédelmi fővédvonalak és egyéb vízi létesítmények, valamint az állami tulajdonban álló vízi közművek,
- az országos közutak és azok műtárgyai, ide nem értve a közút tartozékát képező, az ingatlan-nyilvántartásban várakozóhelyként, pihenőhelyként feltüntetett önálló ingatlant, valamint a közúti közlekedésről szóló törvény szerinti útsatlakozást,
- állami tulajdonban álló terek, parkok,
- az 1. mellékletben meghatározott országos törzshálózati vasúti pályák és azok tartozékai,
- az állami tulajdonban lévő nemzetközi kereskedelmi repülőtér, a hozzá tartozó légitforgalmi távközlő, rádió navigációs és fénytechnikai berendezésekkel és eszközökkel, továbbá a légitforgalmi irányító szolgálat elhelyezését szolgáló létesítményekkel együtt,
- a barlang,
- a rádióspektrum, valamint az elektronikus hírközlő hálózat működéséhez, az elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtásához vagy az elektronikus hírközlőhálózatok és szolgáltatások együttműködéséhez szükséges, az információ vagy a jelzés célba juttatására szolgáló, annak címzettjét meghatározó betűkből, számokból vagy jelekből álló karaktersorozat,
- a földgáz biztonsági készletezéséről szóló 2006. évi XXVI. törvény szerinti biztonsági földgáztároló.

Az állam kizárólagos tulajdonát képező egyéb dolgok körét – pl. folyók, tavak, vízi létesítmények, vasúti pályák, stb. – a törvény mellékletei tartalmazzák.

A kizárólagos tulajdon köre

A pontban hivatkozott Ptk. 172. §-a 2012. január elsejétől hatálytalan .

Kincstári vagyon

Az állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény Tankönyvben idézett rendelkezése 2012. január elsejétől hatálytalan.

17.7. Az önkormányzati tulajdon

Alkotmányi rendelkezések

Az Alaptörvény 38. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon. Az önkormányzati tulajdonra vonatkozó legfontosabb szabályokat a korábban már többször idézett, a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény állapítja meg. A helyi önkormányzat vagyona törzsvagyon vagy üzleti vagyon lehet. A helyi önkormányzat tulajdonában álló nemzeti vagyon külön része a törzsvagyon, amely közvetlenül a kötelező önkormányzati feladatkör ellátását vagy hatáskör gyakorlását szolgálja, és amelyet

- a) a törvény kizárólagos önkormányzati tulajdonban álló vagyonnak minősít,
- b) törvény vagy a helyi önkormányzat rendelete nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű nemzeti vagyonnak minősít
- c) törvény vagy a helyi önkormányzat rendelete korlátozottan forgalomképes vagyonelemként állapít meg.

A helyi önkormányzat kizárólagos tulajdonát képező nemzeti vagyonba tartoznak

- a) a helyi közutak és műtárgyaik,
- b) a helyi önkormányzat tulajdonában álló terek, parkok,
- c) a helyi önkormányzat tulajdonában álló nemzetközi kereskedelmi repülőtér, a hozzá tartozó légiforgalmi távközlő, rádiónavigációs és fénytechnikai berendezésekkel és eszközökkel, továbbá a légiforgalmi irányító szolgálat elhelyezését szolgáló létesítményekkel együtt, valamint
- d) a helyi önkormányzat tulajdonában álló - külön törvény rendelkezése alapján részére átadott - vizek, közcélú vízi létesítmények, ide nem értve a vízi közműveket.

Szintén a törvény határozza meg a helyi önkormányzatok kizárólagos gazdasági tevékenységeinek körét.

A pont többi része az önkormányzati vagyonhoz kapcsolódó alkotmánybírósági határozatokat ismerteti, ezek kiegészítést nem igényelnek.

17.8. A piacgazdaság: a vállalkozás joga, a gazdasági verseny szabadsága és a szerződési szabadság

A piacgazdaság fogalma

A régi Alkotmány egy szakaszban rendelkezett arról, hogy Magyarország gazdasága piacgazdaság, valamint, hogy elismeri és támogatja a vállalkozás jogát és a gazdasági verseny szabadságát (9. §. (1)-(2) bekezdés)

Ettől a szabályozástól eltérően az Alaptörvény a piacgazdaság kifejezést nem tartalmazza. Az Alaptörvény Alapvetés M) cikke a következőképp rendelkezik:

„(1) Magyarország gazdasága az értékteremtő munkán és a vállalkozás szabadságán alapszik.

(2) Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit. Magyarország fellép az erőfölénnyel való visszaéléssel szemben, és védi a fogyasztók jogait.”

A gazdasági verseny szabadsága

Az Alaptörvény – fentebb idézett – M) cikke egyebek mellett kimondja, hogy Magyarország biztosítja a tisztességes gazdasági verseny feltételeit. Ez – más szavakkal kifejezve – a gazdasági verseny szabadságának az elvét jelenti. Az Alaptörvényhez fűzött magyarázat szerint a gazdasági verseny feltételeinek biztosítása mást jelent, mint a korábbi Alkotmányban megfogalmazott gazdasági verseny szabadsága. Ez utóbbi ugyanis egyfajta államcélként érvényesült a piacgazdasággal összefüggésben, míg az Alaptörvény az államra ró kötelezettséget a szükséges jogi környezet megteremtésével.

A Tankönyv többi alpontja alkotmánybírósági határozatokat ismerteti. Az azokban kifejtett elvi tételek változatlanul irányadóak (246.-248. o.)

17.9. A szövetkezetek tulajdona és gazdasági tevékenysége

A szövetkezetekről és a szövetkezeti tulajdonformáról az Alaptörvény nem tartalmaz rendelkezéseket. A szövetkezetek alapítására, szervezetére, továbbá vagyonára és gazdálkodására vonatkozó szabályokat a szövetkezetekről szóló 2006. évi X. évi törvény tartalmazza.

A szövetkezet vagyona

A szövetkezet vagyona a szövetkezet saját tőkéje, amely magában foglalja a részjegytőkét (jegyzett tőkét), a jegyzett, de be nem fizetett tőkét, a tőketartalékot, az eredménytartalékot, a lekötött tartalékot (ezen belül a közösségi alapot), az értékelési tartalékot, valamint a tárgyév mérleg szerinti eredményét.

A szövetkezet részjegytőkéje (jegyzett tőke) a tagok vagyoni hozzájárulásainak összege, amelyek teljesítését, illetve az erre vonatkozó kötelezettségvállalást a tagok részére kiállított részjegyek igazolják. A részjegytőke alapításkori értékét az alapszabály határozza meg.

A szövetkezet közgyűlése a részjegytőkén (jegyzett tőkén) felüli vagyon egy részét a közösségi alapba helyezheti és azt a lekötött tartalékban kell nyilvántartani.

A szövetkezet gazdasági tevékenysége

A szövetkezet minden olyan tevékenységet folytathat, amelyet törvény szövetkezet számára nem tilt. Főtevékenységét tekintve a következő szövetkezetek működhetnek: tagjai számára beszerzéssel, tagjai termékeinek feldolgozásával, értékesítésével foglalkozó szövetkezet; tagjai termelését elősegítő szövetkezet; közös termelést megvalósító szövetkezet; tagjai fogyasztását elősegítő szövetkezet; tagjainak munkafeltételeket teremtő, illetőleg szociális helyzetüket más módon javító, valamint iskolaszövetkezetként működő szociális szövetkezet; tagjai számára külön törvény szerint közhasznú tevékenységnek minősülő feladatokat ellátó, külön törvény szerint közhasznú szervezeti jogállással rendelkező szociális szövetkezet; a külön törvények hatálya alá tartozó szövetkezet.

Az ebben a pontban írt alpontok a szövetkezetek önállóságával és a részükre nyújtott állami támogatásokkal kapcsolatban meghozott alkotmánybíróági határozatokat dolgoznak fel.

17.10. Az öröklési jog

Az Alaptörvény XIII. cikk (1) bekezdése – a tulajdonhoz való joggal együtt – kimondja, hogy mindenkinek joga van az örökléshez. A két jog egy cikkben történt szabályozására azért került sor, mert az öröklési jog szoros összefüggésben áll a tulajdonhoz való joggal.

A pontban egyebekben leírtak változatlanul érvényesek.

18. A szociális állam – alkotmányelméleti és történeti kiindulópontok

A fejezet általános elméleti kérdésekkel foglalkozik, módosítást ezért nem igényel.

19. A szociális jogok: Normatív kiindulópontok

Nemzetközi egyezmények

A Tankönyvben ismertetett Európai Szociális Chartához – annak elfogadása után – kiegészítő jegyzőkönyveket, majd módosító jegyzőkönyvet fűztek. Az időközi módosításokra tekintettel vált szükségessé 1996-ban a Módosított Európai Szociális Charta elfogadása, amely az egységes szerkezetbe foglalás révén született meg. A Módosított Európai Szociális Chartát a 2009. évi VI. törvénnyel hirdették ki.

A Módosított Európai Szociális Charta már tartalmaz olyan jogokat is, melyekről az Európai Szociális Charta még nem rendelkezett. Így pl. – egyebek mellett – rendelkezik a méltányos díjazáshoz való jogról, a gyermekek és fiatalok védelemhez való joga, a szakképzéshez való jog, a társadalombiztosításhoz való jog, a fogyatékkal élő személyek joga a függetlenséghez, a társadalmi beilleszkedéshez és a közösség életében való részvételhez szintén szabályozásra kerültek.

A Módosított Szociális Charta minimum standard szabályokat állapít meg, továbbá a H. cikk kimondja, hogy a Charta rendelkezései nem sérthetik a nemzeti jog rendelkezéseit vagy bármilyen két – vagy többoldalú nemzetközi szerződést, megállapodást vagy egyezményt, amely már hatályos, vagy hatályba léphet, és amelynek alapján a védett személyek még kedvezményezettebb bánásmódban részesülhetnek.

Alkotmányi szabályok

Az Alaptörvény XIX. cikke rendelkezik átfogóan a szociális biztonsághoz való jogról:

„(1) Magyarország arra törekszik, hogy minden állampolgárának szociális biztonságot nyújtson. Anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegyiség, árvaság és önhibáján kívül bekövetkezett munkanélküliség esetén minden magyar állampolgár törvényben meghatározott támogatásra jogosult.

(2) Magyarország a szociális biztonságot az (1) bekezdés szerinti és más rászorulóknak esetében a szociális intézmények és intézkedések rendszerével valósítja meg.

(3) Törvény a szociális intézkedések jellegét és mértékét a szociális intézkedést igénybe vevő személynek a közösség számára hasznos tevékenységéhez igazodóan is megállapíthatja.

(4) Magyarország az időskori megélhetés biztosítását a társadalmi szolidaritáson alapuló egységes állami nyugdíjrendszer fenntartásával és önkéntesen létrehozott társadalmi intézmények működésének lehetővé tételével segíti elő. Törvény az állami nyugdíjra való jogosultság feltételeit a nők fokozott védelmének követelményére tekintettel is megállapíthatja.”

Az egészséghez való jogról az Alaptörvény XX. cikke rendelkezik:

„(1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.

(2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.”

A fentiekén kívül figyelembe kell venni a nők és férfiak egyenjogúságáról rendelkező, továbbá a családokat, gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket védő alaptörvényi szabályokat is:

„XV. cikk

(3) A nők és a férfiak egyenjogúak.

(5) Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.”

Törvényi szabályozás

A Tankönyv 261. oldalán ismertetett, a szociális jogokhoz kapcsolódó törvények közül már nincs hatályban a munka törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény. A jelenleg hatályban lévő új munka törvénykönyve a 2012. évi I. törvény. A további felsorolt jogszabályok változatlanul hatályban vannak.

Alkotmánybírósági határozatok

A pont kiegészítést nem igényel.

19.1. A lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jog

A pont csak annyiban szorul módosításra, hogy a Tankönyv 263. oldalán az első bekezdésben hivatkozott azon rendelkezése az egészségügyi törvénynek, hogy „a betegnek joga van a legrövidebb időn belül a megfelelő intézetbe való átirányításra” nincs már hatályban. Helyébe az a rendelkezés lépett, hogy a beteget – amennyiben nem tudják ellátni – mely egészségügyi szolgáltatónál tudják ellátni.

19.2. A szociális biztonsághoz való jog, illetve a társadalombiztosításhoz való jog. A társadalombiztosítás vegyes rendszere

A szabályozás előzményei

A pontban elvi jellegű kérdéseket tárgyalnak a szerzők, változatlanul irányadók a kifejtettek.

Ellátás társadalombiztosítás útján

Az Alaptörvény szociális biztonságról szóló – fentebb idézett – rendelkezése a régi Alkotmányban megfogalmazott szabályoktól eltér, újrafogalmazta a szociális jogokat. A hatályos szabályozás a megélhetéshez szükséges ellátásra való jogosultság helyett az állami szerepvállalást törekvésként fogalmazta meg, amely alapján a rászorulókat támogatásra jogosultak. Lehetőséget biztosít arra, hogy egyes szociális intézkedéseket az alapján tegyenek meg, hogy az igénybe vevők végeznek-e a közösség számára hasznos tevékenységet.

A pontban hivatkozott alkotmánybírósági határozatok tartalma változatlanul irányadó.

Az állam kötelessége a társadalombiztosítás működtetése

Az állam a szociális biztonságot a szociális intézmények és intézkedések rendszerével valósítja meg. A társadalombiztosítás a szociális intézményrendszer része. A társadalombiztosítás ellátása állami feladat. A társadalombiztosítás elsődleges célja, hogy az egyéni felelősség és öngondoskodás követelményeinek és a társadalmi szolidaritás elveinek megfelelően szabályozza a társadalombiztosítás keretében létrejövő jogviszonyokat.

Vegyes rendszerű társadalombiztosítás

Az állam a társadalombiztosítási rendszer működéséről, továbbá a nemzetgazdaság lehetőségeivel összhangban álló fejlesztéséről gondoskodik. Az állam a társadalmi ellátások fedezetét akkor biztosítja, ha a társadalombiztosítás kiadásai a bevételeket meghaladják. A társadalombiztosítási rendszer vegyes rendszerű. Ez azt jelenti, hogy a társadalombiztosítás rendszerében a biztosítási és a szolidaritási elem egyszerre van jelen.

A pontban továbbiakban feldolgozott törvények jelenleg is hatályban vannak. A Tbj. 2. §-a szerint a társadalombiztosítás Magyarország állampolgárait és e törvény külön rendelkezése alapján Magyarországon munkát végző más természetes személyeket a Tbj.-ben meghatározott szabályok szerint magába foglaló, társadalomszintű kockázatközösség. A társadalombiztosításban való részvétel a törvényben meghatározott szabályok szerint kötelező.

19.3. Az egyes szociális jogok megítélése a vásárolt jog, illetve a társadalmi szolidaritás elve alapján

A pont első részében írtak – a hivatkozott alkotmánybírósági határozat tartalma – változatlanul irányadó.

Munkanélküli segély

A pontban hivatkozott alkotmánybírósági határozat tartalma – azaz, hogy a munkanélküli járadékhoz való jog nem minősül alapjognak, így annak összegét, valamint folyósításának időtartamát meghatározó jogalkotói döntés nem valósítja meg alapvető jog korlátozását – jelenleg is irányadó.

A munkanélküliség során igényelhető támogatásra való jogosultságot az Alaptörvény XIX. cikk (1) bekezdése tartalmazza. A részletszabályokat a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (Szt.) 37/B.-37/C. §-ai tartalmazzák.

19.4. A szociális jogok a társadalombiztosítás határán túl: a rászorulókról való gondoskodás

A régi Alkotmány 17. §-ában foglalt szabálytól eltérően, az Alaptörvény nem tartalmaz olyan általános szabályt, amely szerint Magyarország a rászorulókról kiterjedt szociális intézkedésekkel gondoskodik. Tartalmilag ennek a régi szabályozásnak felel meg az Alaptörvény XIX. cikke, mely azonban konkrét nevesített esetekre vonatkozik: anyaság, betegség, rokkantság, fogyatékoság, özvegység, árvaság és önhibáján bekövetkezett munkanélküliség esetén garantálja az állam a magyar állampolgárok számára a törvényben meghatározott támogatásokat.

Rászorultságon alapuló ellátások

Az egyéb, az Alaptörvényben nem említett – rászorultságon alapuló – támogatásokról az Szt. rendelkezik.

19.5. A jogbiztonság és a szociális biztonság

Az ebben a pontban ismertetett alkotmánybíróági határozatok tartalma változatlanul irányadó. A korábbi ítélkezési gyakorlatban kidolgozott elvek alkalmazását (szerzett jogok védelme, tulajdonvédelem, jogbiztonság) megerősítette a 40/2012. (XII. 6.) AB határozat. Az Alkotmánybíróság a határozatával az alapvető jogok biztosa indítványára megsemmisítette a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCI. törvény egy Alaptörvénybe ütköző rendelkezését.

19.6. A szociális biztonsághoz való jog – megélhetési minimum?

A méltósághoz szükséges megélhetési minimum, a konkrét megélhetési minimum

A két pontban ismertetett alkotmánybíróági határozatok tartalma továbbra is időszerű.

A lakáshoz való jog

Az Alaptörvény XXII. cikke a lakhatáshoz való jogról, valamint a közszolgáltatásokhoz való hozzáférés jogáról rendelkezik:

„(1) Magyarország törekszik arra, hogy az emberhez méltó lakhatás feltételeit és a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést mindenki számára biztosítsa.

(2) Az emberhez méltó lakhatás feltételeinek a megteremtését az állam és a helyi önkormányzatok azzal is segítik, hogy törekszenek valamennyi hajlék nélkül élő személy számára szállást biztosítani.

(3) Törvény vagy helyi önkormányzat rendelete a közrend, a közbiztonság, a közegészség és a kulturális értékek védelme érdekében, a közterület meghatározott részére vonatkozóan jogellenessé minősítheti az életvitelszerűen megvalósuló közterületi tartózkodást.”

Az Alaptörvény célként határozza meg, hogy az állam a lehetőségeihez képest segítse elő a hajléktalanság elkerülését és felszámolását, továbbá a legalapvetőbb létkörülmények biztosítását. Új rendelkezésként került az Alaptörvénybe az emberhez méltó lakhatás feltételeinek a biztosítása. Az Alaptörvénybe foglalt szabály programjellegetű, amelynek a megvalósítása az állam gazdasági teljesítőképességétől függ.

Az emberhez méltó lakhatás feltételeinek a megteremtését az állam és a helyi önkormányzatok azáltal is segítik, hogy igyekeznek valamennyi hajléktalan személy számára szállást biztosítani.

A pontban hivatkozott alkotmánybíróági határozat elvi megállapításai változatlanul irányadóak.

20. A munkához való jog

20.1. A munkához és foglalkoztatáshoz való jog

Az Alaptörvény XII. cikke szerint:

„(1) Mindenkinek joga van a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához, valamint a vállalkozáshoz. Képességeinek és lehetőségeinek megfelelő munkavégzéssel mindenki köteles hozzájárulni a közösség gyarapodásához.

(2) Magyarország törekszik megteremteni annak feltételeit, hogy minden munkaképes ember, aki dolgozni akar, dolgozhasson.”

A munkához való jog hatályos alaptörvényi szabályozása eltér a régi Alkotmányba foglalt szabályozástól. A régi Alkotmány a munkához való jogot rögzítette, az Alaptörvény – fentebb idézett – megfogalmazása viszont úgy értendő, hogy az állam a munkához való hozzájárás feltételei megteremtését vállalja. A megfogalmazásbeli eltérést a két alkotmány között az indokolja, hogy jelenleg a piacgazdaság viszonyai között az állam már csak indirekt eszközökkel képes befolyásolni a gazdaság működését, így a jogi szabályozással befolyásolhatja a munkához való hozzájárás minél teljesebb megvalósulását.

A pontban kifejtettek – a Tankönyv 277. oldalától – az idézett alkotmánybírószági határozatok elvi jelentősége miatt változatlanul irányadóak.

20.2. A munkabér

A régi Alkotmány 70/B. (2) bekezdése akként rendelkezett, hogy az egyenlő munkáért mindenkinek, bármilyen megkülönböztetés nélkül, egyenlő bérhez van joga. Az Alaptörvény – eltérően a régi Alkotmánytól – nem tartalmaz kifejezett rendelkezéseket a munkabérről. Az egyenlő munkáért egyenlő bér elve azért nem került bele az Alaptörvénybe, mert ez egyébként is következik a megkülönböztetés tilalmának elvéből. A munkabérre vonatkozó hatályos rendelkezéseket egyéb jogszabályok, elsősorban a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (új Mt.), valamint a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény, továbbá egyéb ágazati törvények tartalmazzák.

A Tankönyv ezen pontjában leírtak egyebekben változatlanul irányadóak.

20.3. A pihenéshez való jog

Az Alaptörvény XVII. cikk (4) bekezdése alapvető jogként határozza meg a napi és heti pihenőidőhöz, valamint az éves fizetett szabadsághoz való jogot.

A pihenőidőre vonatkozó általános szabályokat az új Mt. határozza meg. A pihenőidő a munkajog szerint olyan gyűjtőfogalom, amelybe beletartozik – egyebek mellett – a szabadság, amelynek több formája lehet.

20.4. A szakszervezeti szervezkedés joga

A szakszervezetek az egyesülési szabadság alapján létrejövő civilszervezetek egyik fajtáját jelentik. A szakszervezetekre – a korábbi szabályozáshoz hasonlóan – az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény (Civil törvény) hatálya kiterjed. De a szakszervezetek jogállására a Ptk. egyesületekről szóló szabályait is alkalmazni kell. A szakszervezet alapítására, szervezetére és működésére az egyesületre irányadó szabályok vonatkoznak. Az új Mt. meghatározása szerint szakszervezet a munkavállalók minden olyan szervezete, amelynek elsődleges célja a munkavállalók munkaviszonnyal kapcsolatos érdekeinek előmozdítása és megvédése.

Az Alaptörvény rendelkezései

Az Alaptörvény VIII. cikk (4) bekezdése szabályozza a szakszervezetek alapításának jogát: „Szakszervezetek és más érdek-képviselői szervezetek az egyesülési jog alapján szabadon alakulhatnak és tevékenykedhetnek.”

Közreműködés a jogalkotásban

A jogalkotási törvény (2010. évi CXXX. törvény) által előírt körben kötelező a jogszabálytervezetek véleményezése. Ehhez kapcsolódóan a jogszabályok előkészítésében való társadalmi egyeztetés részvételéről szóló 2010. évi CXXXI. törvény szerint a jogszabály előkészítéséért felelős miniszter közvetlen egyeztetés céljából stratégiai partnerségi megállapodásokat alakít ki – egyebek mellett – azokkal a civil szervezetekkel, amelyek készek a kölcsönös együttműködésre, és amelyek az adott jogterületek szabályozásának előkészítésében széles társadalmi érdeket jelenítenek meg.

A reprezentatív szakszervezetek fogalmát az új Mt. megszüntette, tekintettel arra, hogy a korábbiakhoz képest megváltozott a kollektív szerződés megkötésére vonatkozó szabályozás.

A dolgozói participációs jog

Az új Mt. szabályozza az üzemi tanács feladatát és jogkörét. Eszerint az üzemi tanács feladata a munkaviszonyra vonatkozó szabályok megtartásának figyelemmel kísérése. Az üzemi tanács feladatának ellátása érdekében jogosult tájékoztatást kérni és az ok megjelölésével

tárgyalást kezdeményezni, melyet a munkáltató nem utasíthat el. A munkáltató a foglalkoztatással kapcsolatos egyes fontos kérdésekről félévente tájékoztatja az üzemi tanácsot. A munkáltató és az üzemi tanács közösen dönt a jóléti célú pénzeszközök felhasználása tekintetében. A munkáltató a munkavállalók nagyobb csoportját érintő munkavállalói intézkedések és szabályzatok tervezetéről köteles az üzemi tanács véleményét kikérni. Abban az esetben, ha a munkáltatónál nem üzemi tanács, hanem üzemi megbízott működik, az üzemi megbízottra – néhány kivétellel – ugyanazok a rendelkezések vonatkoznak, mint az üzemi tanácsra.

Egyéb szakszervezeti jogok

Az új Mt. alapján a szakszervezet változatlanul jogosult kollektív szerződést kötni, valamint a munkáltatótól a munkavállalók munkaviszonyaival összefüggő gazdasági és szociális érdekeivel kapcsolatban tájékoztatást kérni a munkáltatóktól.

A pontban hivatkozott törvények közül már nincsenek hatályban a következő törvények: 1989. évi II. törvény (Etv.), 1987. évi XI. törvény (Jat.), 1992. évi XXII. törvény (Mt.), 1988. évi VI. törvény (Gt.), valamint az 1992. évi LIII. törvény.

21.5. A sztrájkjog

Az Alaptörvény XVII. cikk (2) bekezdése alapján a törvényben meghatározottak szerint a munkavállalóknak, a munkaadóknak, valamint szervezeteiknek joguk van ahhoz, hogy egymással tárgyalást folytassanak, annak alapján kollektív szerződést kössenek, érdekeik védelmében együttesen fellépjenek, vagy munkabeszüntetést tartsanak.

A munkavállalók munkaadókkal szembeni kollektív fellépésének eszköze a munkabeszüntetés, azaz a sztrájk joga. A sztrájk az Alaptörvény által garantált eszköz, ezért az ezzel élő munkavállalóval szemben hátrányos intézkedés nem hozható.

A sztrájk gyakorlására vonatkozó szabályokat továbbra is – a több ponton módosított – az 1989. évi VII. törvény (Sztrájktörvény) szabályozza.

A Sztrájktörvény szerint jogellenes a sztrájk a következő esetekben:

- ha nem gazdasági és szociális érdekeket szolgál,
- a sztrájkjog gyakorlása során a munkáltatók és a munkavállalók nem működnek együtt,
- a sztrájkjoggal visszaélnek,
- a sztrájkjog kezdeményezésére a törvényben előírt szabályait megsértik,

- azoknál a munkáltatóknál melyek a lakosságot alapvetően érintő tevékenységet végeznek, csak úgy gyakorolható a sztrájk, hogy az a még elégséges szolgáltatás teljesítését ne gátolja, ennek megsértésével tartott sztrájk jogellenes,
- az Alaptörvénybe ütköző cél érdekében tartják a sztrájkot,
- olyan egyedi munkáltatói intézkedéssel, vagy mulasztással szemben, amelynek megváltoztatására vonatkozó döntés bírósági hatáskörbe tartozik,
- kollektív szerződésben rögzített megállapodás megváltoztatása érdekében a kollektív szerződés hatályának ideje alatt.

A sztrájk jogszerűségéről a közigazgatási és munkaügyi bíróság öt munkanapon belül dönt.

Az ebben a pontban egyebekben ismertetett egyéb szabályok változatlanul hatályban vannak.

20.6. A munkához való jog további elemei

Az ebben a pontban írtak – az Alkotmányra való hivatkozástól eltekintve – változatlanul irányadóak.

21. A művelődéshez való jog – az oktatás, a tudomány és a művészetek szabadsága

Történeti előzmények

A pontban leírt anyag kiegészítés nélkül megfelelő.

Alkotmányi szabályok

Az Alaptörvény a következő szabályokat tartalmazza a művelődéshez való jogról és az oktatás, a tudomány és a művészetek szabadságáról:

„XI. cikk

(1) Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez.

(2) Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.

(3) Törvény a felsőfokú oktatásban való részesülés anyagi támogatását meghatározott időtartamú olyan foglalkoztatásban való részvételhez, illetve vállalkozási tevékenység gyakorlásához kötheti, amelyet a magyar jog szabályoz.”

„X. cikk

(1) Magyarország biztosítja a tudományos kutatás és művészeti alkotás szabadságát, továbbá – a lehető legmagasabb szintű tudás megszerzése érdekében – a tanulás, valamint törvényben meghatározott keretek között a tanítás szabadságát.

(2) Tudományos igazság kérdésében az állam nem jogosult dönteni, tudományos kutatások értékelésére kizárólag a tudomány művelői jogosultak.

(3) Magyarország védi a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Művészeti Akadémia tudományos és művészeti szabadságát. A felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát, módszereit illetően önállóak, szervezeti rendjüket törvény szabályozza. Az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodási rendjét törvény keretei között a Kormány határozza meg, gazdálkodásukat a Kormány felügyeli.”

„XVI. cikk

(1) Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.

(2) A szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést.

(3) A szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását.”

21.1. A közoktatás

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (Nkt.) a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény helyét három irányban kívánja átvenni. Az első, hogy a közoktatás fogalma helyett a köznevelés kifejezést vezeti be. A második, hogy a törvény úgynevezett kerettörvény. A tárgykör legfontosabb elveit és szabályait foglalja össze. A harmadik, az állam köznevelésben betöltött szerepének újbóli meghatározása.

Jog és kötelezettség

Az oktatáshoz való jog változatlanul jelent egyszerre jogosultságot és kötelezettséget, melynek feltételeit az állam teremti meg. Az Nkt. 45. §-a kimondja, hogy minden gyermek köteles az intézményes nevelés-oktatásban részt venni, tankötelezettségét teljesíteni.

Állami és nem állami intézmények

Az Nkt. alapján az államnak kell gondoskodnia – az óvodai nevelés, a nemzetiséghez tartozók óvodai nevelése, a többi gyermekkel, tanulóval együtt nevelhető, oktatható sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelése kivételével – a köznevelési feladatok ellátásáról.

A korábban hatályban volt – a Tankönyv 293. oldalán elemzett – szabályozáshoz képest a leglényegesebb változás az, hogy az Országgyűlés megalkotta a 2012. évi CLXXXVIII. törvényt, a köznevelési feladatot ellátó egyes önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba vételéről.

Ingyenesség

Az Alaptörvény rendelkezése értelmében (XI. cikk (2) bekezdés) az alapfokú (általános iskolai) oktatás ingyenes.

Lelkiismereti és vallásszabadsággal való kapcsolat

A pontban leírtakhoz a következő kiegészítést kell fűzni. Az Nkt. kimondja, hogy a szülő gyermeke adottságainak, képességeinek, érdeklődésének megfelelően, saját vallási, világnézeti meggyőződésére, nemzetiségi hovatartozására tekintettel szabadon választhat óvodát, iskolát, kollégiumot. A gyermek – ha nem cselekvőképtelen – tizennegyedik életévének betöltésétől a szülő ezt a jogot gyermekével közösen gyakorolhatja.

Világnézetiileg semleges oktatás

Az Alaptörvény VII. cikkének (3) bekezdése alapján az állam és egyházak, illetve a vallási tevékenységet végző más szervezetek különváltan működnek. Ugyanakkor – a korábbi teljes állami semlegességet deklaráló elválasztással szemben – a közösségi célok érdekében az állam az egyházakkal együttműködik. Az állam és az egyház együttműködésének a lehetőségét már korábban is kifejtette határozataiban az Alkotmánybíróság.

A 2011. évi CCVI. törvény kiemeli a jelentős társadalmi támogatottságú, történelmi és kulturális értékeket megőrző egyházakat. Az állam ezen egyházak közcélú tevékenységének segítése, megbecsülése, előmozdítása érdekében, az egyházakkal működésük biztosítása érdekében megállapodásokat köthet.

Fakultatív hitoktatás

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény előírja, hogy az állami és a helyi önkormányzati nevelési-oktatási intézményben lehetővé kell tenni, hogy a gyermek, illetőleg a tanuló az egyházi jogi személy által szervezett fakultatív hit- és vallásoktatásban vegyen részt. Az egyházi jogi személy a hit- és vallásoktatást óvodában a szülők, iskolákban és kollégiumban a tanulók és a szülők igénye szerint szervezheti. A hit- és vallásoktatás az óvodában az óvodai foglalkozásoktól elkülönítve, az óvodai életrendet figyelembe véve - a nyitvatartási időn belül, de nevelési időnek nem minősülő időkeretben -, az iskolában pedig oly módon szervezhető, hogy alkalmazkodjon a kötelező tanórai foglalkozások rendjéhez. A hit- és vallásoktatás tartalmának meghatározása, a hitoktató alkalmazása és ellenőrzése, a hit- és vallásoktatással összefüggő igazgatási cselekmények végzése, így különösen a hit- és vallásoktatásra való jelentkezés megszervezése, előmeneteli értesítések, bizonyítványok kiadása, a foglalkozások ellenőrzése az egyházi jogi személy feladata. Az iskola, a kollégium, illetve az óvoda - a nevelési-oktatási intézményben rendelkezésre álló eszközökből - köteles biztosítani a hit- és vallásoktatáshoz szükséges tárgyi feltételeket, így különösen a helyiségek rendeltetészerű használatát, valamint a jelentkezéshez és működéshez szükséges feltételeket. Az óvoda, az iskola és a kollégium az egyházi jogi személy által szervezett fakultatív hit- és vallásoktatással kapcsolatos feladatok ellátása során együttműködik az érdekelt egyházi jogi személlyel.

Elkötelezett iskolák

A pontban idézett törvényi rendelkezések 2012. január elsejétől hatálytalanok. Az ott írtak egyebekben változatlanul irányadóak.

A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény kimondja, hogy a jelentős társadalmi támogatottsággal rendelkező, történelmi és kulturális értékeket megőrző, nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint kulturális, sportintézményeket fenntartó (a továbbiakban: közcélú tevékenység) egyházzal – működésük biztosítása érdekében – az állam megállapodást köthet.

Az állami nevelési-oktatási intézményekben megszervezhető hit- és erkölcsoktatásra vonatkozó sajátos szabályokat az Nkt. tartalmazza.

Szabad iskolaválasztás

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966) 13. cikke 3. pontja garantálja a szabad iskolaválasztás jogát: „Az Egyezségokmányban részes államok kötelezik magukat, hogy tiszteletben tartják a szülőknek, illetőleg adott esetben a törvényes

gyámoknak a szabadságát arra, hogy a hatóságok által létesített iskola helyett az állam által megállapított vagy jóváhagyott minimális iskoláztatási követelményeknek egyébként megfelelő más iskolákat válasszanak gyermekeik számára, és hogy gyermekeik vallási és erkölcsi nevelését saját meggyőződésükkel összhangban biztosítsák.”

A pontban hivatkozott törvényi rendelkezés – az 1993. évi LXXIX. törvény 13. § (1)-(2) bekezdés – nincs hatályban.

Egyebekben a pontban leírtak módosítást nem igényelnek.

Az egyenlő bánásmód követelménye

A pontban hivatkozott törvényi rendelkezések – az 1993. évi LXXIX. törvény 4/A. § (1) bekezdése, valamint 5. §-a – 2012. szeptember elsejétől már nincsenek hatályban. Az egyenlő bánásmód követelményére vonatkozó általános szabályokat a 2003. évi CXXV. évi törvény állapítja meg. A törvény szerint az egyenlő bánásmód követelménye kiterjed minden olyan nevelésre, oktatásra, képzésre, amely államilag jóváhagyott vagy előírt követelmények alapján folyik, vagy amelynek megszervezéséhez az állam közvetlen normatív költségvetési támogatást nyújt, vagy közvetve – így különösen közterhek elengedése, elszámolása vagy adójóváírás útján – hozzájárul.

A törvény hatályát megállapító rendelkezések meghatározzák a köznevelési intézményeket. Ennek megfelelően a köznevelés feladat-ellátásában közreműködő intézmény, függetlenül attól, hogy milyen fenntartásban működik és milyen feladatot lát el, köteles megtartani az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvényben meghatározottakat.

Az oktatási szereplők jogai és kötelességei

Az oktatási szereplők, a gyermekek, tanulók, szülők és pedagógusok jogairól és kötelességeiről az Nkt. rendelkezik.

Az Alaptörvény szerint a szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést. Ezenkívül a szülő joga, hogy gyermeke neveléséhez igénybe vegye a pedagógiai szakszolgálat intézményét. A szülő kötelessége, hogy gyermekével megjelenjen a nevelési tanácsadáson, továbbá biztosítsa gyermekének az iskolapszichológusi, óvodapszichológusi vizsgálaton és a fejlesztő foglalkozásokon való részvételét, ha a tanulóval foglalkozó pedagógusok kezdeményezésére a nevelőtestület erre javaslatot tesz. Ha e kötelezettségének a szülő nem tesz eleget, a kormányhivatal kötelezi a szülőt kötelezettségének betartására. Szintén jogosult arra a szülő, hogy vallási, világnézeti meggyőződésének megfelelő oktatásban és nevelésben részesíthesse gyermekét. A szülőnek az is joga, hogy gyermeke neveléséhez, oktatására a lehető legalkalmasabb intézményt válassza, és véleményezőként, javaslattevőként érdemben bekapcsolódjék az iskola tevékenységébe.

A szülő alaptörvényi kötelessége, hogy taníttassa gyermekét. A szülő kötelessége az is, hogy gondoskodjon gyermeke értelmi, testi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételekről és arról, hogy gyermeke teljesítse kötelességeit, továbbá megadjon ehhez minden tőle elvárható segítséget, együttműködve az intézménnyel, figyelemmel kísérje gyermeke fejlődését, tanulmányi előmenetelét; biztosítsa gyermeke óvodai nevelésben való részvételét, továbbá tankötelezettségének teljesítését; tiszteletben tartsa az óvoda, az iskola, kollégium vezetői, pedagógusai, alkalmazottai emberi méltóságát és jogait, tiszteletet tanúsítson irántuk.

A gyermekek, tanulók kötelessége elsősorban, hogy az intézményes nevelés-oktatásban részt vegyenek, tankötelezettségüket teljesítsék. A gyermek abban az évben, amelynek augusztus 31. napjáig a hatodik életévét betölti, legkésőbb az azt követő évben tankötelessé válik. A tankötelezettség a tanuló tizenhatodik életévének betöltéséig tart. A tankötelezettség iskolába járással, vagy ha az a tanuló fejlődése, tanulmányainak eredményes folytatása és befejezése szempontjából nem hátrányos, a szülő kérelmére magántanulóként teljesíthető.

A tanuló kötelessége – egyebek mellett –, hogy eleget tegyen tanulmányi kötelezettségének, közreműködjön saját környezetének és az általa alkalmazott eszközöknek a rendben tartásában, a tanítási órák, kollégiumi foglalkozások, rendezvények előkészítésében, lezárásában. Joga, hogy vallási, világnézeti vagy más meggyőződését, nemzetiségi önazonosságát tiszteletben tartsák, és azt kifejezésre juttassa, feltéve, hogy e jogának gyakorlása nem ütközik jogszabályba, nem sérti másoknak ezt a jogát, és nem korlátozza a társai tanuláshoz való jogának a gyakorlását.

A pedagógus alapvető feladata a rábízott gyermekek, tanulók nevelése, oktatása, óvodában a gyermekek Óvodai nevelés országos alapprogramja szerinti nevelése, iskolában a kerettantervben előírt törzsanyag átadása, elsajátításának ellenőrzése, sajátos nevelési igényű tanuló esetén az egyéni fejlesztési tervben foglaltak figyelembevételével. Az egyes jogosítványait az Nkt. részletezi.

4/1993. (II. 12.) AB határozat a vallásszabadság érvényesüléséről az oktatásban

Egyedi alkotmánybíróági határozat tartalmának ismertetése. Kiegészítést nem igényel azzal a megjegyzéssel, hogy a pontban ismertetett jogszabályok már nincsenek hatályban.

Semleges állami iskolák, választható egyházi iskolák

A két pontban leírtak kiegészítést nem igényelnek.

Egyházi iskolák támogatása

A pontban hivatkozott közoktatási törvény 4. § (6) bekezdése 2012. szeptember elsejétől hatálytalan.

Az egyházi iskolák támogatásáról – egyebek mellett – főként az egyházak hitéleti és közcélú tevékenységének anyagi feltételeiről szóló 1997. évi CXXIV. törvény rendelkezik. A törvény szerint az egyházi intézményfenntartók által ellátott nevelési-oktatási, felsőoktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, sport, illetőleg gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységek központi költségvetési finanszírozása az állami és önkormányzati intézményekre vonatkozó általános szabályok alapján, azokkal azonos mértékben történik. (Normatív támogatás.) Az egyházi fenntartóknak ezen intézmények után járó hozzájárulások jogcímeit és fedezetét az éves költségvetési törvény tartalmazza.

Az egyházak a normatív támogatáson kívül további támogatásra (kiegészítő támogatás) jogosultak, amelynek alapja a közszolgáltatásokban részesülők azon döntése, ahogyan az adott egyház által fenntartott intézmények közszolgáltatásait igénybe veszik.

21.2. A felsőoktatás

Az Alaptörvény XI. cikk (3) bekezdése – melynek szövegét az Alaptörvény negyedik módosítása állapította meg – kimondja, hogy a felsőfokú oktatásban való részesülés anyagi támogatását meghatározott időtartamú olyan foglalkoztatásban való részvételhez, illetve vállalkozási tevékenység gyakorlásához kötheti, amelyet a magyar jog szabályoz.

Az Alaptörvény módosításának célja az volt, hogy az állami felsőoktatási intézmények tekintetében – mivel azok az állami szervezetrendszer részei, működésükhöz szükséges anyagi fedezetet a központi költségvetés biztosítja – a gazdálkodási rendjük meghatározását, valamint a gazdálkodás felügyeletét a Kormány feladatává teszi.

Az Alaptörvény a művelődéshez való jog érvényesülése érdekében megállapítja a felsőfokú oktatásban való részesülés hozzáférhetőségét és a képességeik alapján a felsőfokú oktatásban részesülők – törvényben meghatározottak szerinti, tehát nem mindenkire kiterjedő és nem feltétlen – támogatását.

A felsőoktatáshoz való jog tartalma, más alapjogokkal való kapcsolata

Ebben a két pontban leírtak változatlanul irányadók.

Állami és nem állami intézmények

A Tankönyv által feldolgozott, a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvényt a jogalkotó – 2012. szeptember elsejével – hatályon kívül helyezte. Jelenleg a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény foglalja össze a felsőoktatásra vonatkozó legfontosabb szabályokat. Az új törvény fenntartotta azt a korábbi szabályozást, hogy az

állami felsőoktatási intézmények mellett nem állami, egyházi és magán felsőoktatási intézmények is működhetnek.

A törvény szerint a felsőoktatási intézmény alaptevékenysége az oktatás, a tudományos kutatás, illetve a művészeti alaptevékenység. A felsőoktatás rendszerének működtetése az állam, a felsőoktatási intézmény működtetése a fenntartó feladata. Fenntartó szerint a felsőoktatási intézmény lehet állami, egyházi, magán, illetve alapítványi.

A felsőoktatás rendszerének működtetése az állam, a felsőoktatási intézmény működtetése a fenntartó feladata.

Semlegesség

A törvény az alapelvek között határozza meg, hogy a felsőoktatási intézmény politikai pártoktól függetlenül működik. Továbbá, hogy a felsőoktatási intézmény párt vagy párthoz kötődő szervezet részére helyiségeit működési célra nem engedheti át.

A képességek alapján való hozzáférhetőség, tandíjfizetési kötelezettség

A pontok korábbi alkotmánybírósági határozatok tartalmát ismertetik, ezekhez kiegészítés nem szükséges.

A legújabb alkotmánybírósági gyakorlatból említést érdemel, hogy az Alkotmánybíróság 32/2012. (VII.4.) AB határozatával – formai okokra hivatkozással – megsemmisítette a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény egyes rendelkezéseit, valamint a magyar állami ösztöndíjas és magyar állami részösztöndíjas hallgatókkal kötendő hallgatói szerződésekről szóló 1/1012. (I. 20.) Korm. rendeletet. Az Alkotmánybíróság e határozatában megerősítette a korábbi, hasonló tárgyban hozott határozataiban kifejtett azt az elvet, hogy az állam a művelődéshez való jogot – többek között – a „képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatás” útján, továbbá „az oktatásban részesülők anyagi támogatásával” biztosítja. Elsősorban tehát állami kötelezettségről van szó, és nem arról, hogy az Alkotmány e rendelkezése alapján bárkinek alanyi joga volna arra, hogy az általa megjelölt felsőoktatási intézményben folytassa tanulmányait. [375/B/2001. AB határozat, ABH 2004, 1527, 1530.] Utalt arra is, hogy a művelődéshez való jog akkor valósul meg a felsőfokú oktatásban, ha az mindenki számára képességei alapján hozzáférhető, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatást kapnak. [1310/D/1990. AB határozat] Továbbá az állam köteles mindenki számára - hátrányos megkülönböztetés nélkül - biztosítani e jog gyakorlását lehetővé tevő szervezeti és jogszabályi feltételeket. [18/1994. (III. 31.) AB határozat, ABH 1994, 88, 89.; 27/2005. (VI. 29.) AB határozat, ABH 2005, 280, 285.] Az oktatási költségekhez való hozzájárulás vagy tandíj bevezetése esetén, az államnak figyelemmel kell lennie arra, hogy nem lehetetlenítheti el a megfelelő képességű személyek oktatásban való részvételét. Az állam ugyanis köteles olyan rendszert fenntartani, amely biztosítja az azonos képességű egyének számára az esélyegyenlőséget.

A hatályos felsőoktatási törvény szerint a hallgató a költségviselés formája szerint magyar állami ösztöndíjjal támogatott hallgató, magyar állami részösztöndíjjal támogatott hallgató, illetve önköltséges hallgató lehet. A magyar állami ösztöndíjjal támogatott hallgató képzésének jogszabályban meghatározott költségét, a magyar állami részösztöndíjjal támogatott hallgató képzési költségének felét az állam, az önköltséges képzés költségeit a hallgató viseli.

A felsőoktatási intézmény létesítése

Felsőoktatási intézményként olyan szervezet hozható létre illetve működhet, amelyet a felsőoktatási törvényben meghatározott felsőoktatási feladatok ellátására létesítettek és az Országgyűléstől megkapta az állami elismerést. A felsőoktatási intézmény állami elismeréssel jön létre. A törvény melléklete sorolja fel azokat a felsőoktatási intézményeket, amelyek állami elismeréssel rendelkeznek.

Állami elismerést az a felsőoktatási intézmény kaphat, amelyik rendelkezik a feladatai ellátáshoz szükséges feltételekkel, és a törvényben meghatározottak szerint választható képzési szerkezetben, legalább két képzési, illetve tudományterületen legalább négy szakon alapképzést, alap- és mesterképzést, alap-, valamint mester- és doktori képzést, mester- és doktori képzést jogosult folytatni.

Felsőoktatási intézmény önállóan vagy más jogosulttal együttesen a magyar állam, országos kisebbségi önkormányzat; a Magyarországon nyilvántartásba vett egyházi jogi személy, beleértve a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezeti egységét is; a Magyarország területén székhellyel rendelkező gazdálkodó szervezet; valamint a Magyarországon nyilvántartásba vett alapítvány vagy közalapítvány alapíthat.

Az oktatási szereplők jogai

A pontban leírtakhoz kiegészítés nem szükséges.

A felsőoktatási intézmények autonómiája

Az Alaptörvény kimondja, hogy a felsőoktatási intézmények a kutatás és a tanítás tartalmát illetően önállóak, szervezeti rendjüket és gazdálkodásukat törvény szabályozza (X. cikk (3) bekezdés).

A 41/2005. (X. 27.) AB határozat a felsőoktatási autonómia három elemét különböztette meg: egyrészt a tudomány autonómiáját, amely alapján a tudományos kérdésekben a tudomány művelői jogosultak dönteni, másrészt a szervezeti autonómiát, amely a felsőoktatási intézmény szervezeti, működési önállóságát biztosítja, és harmadrészt a gazdálkodási autonómiát, amely a pénzeszközök szabad felhasználását teszi lehetővé.

A 62/2009. (VI. 16.) AB határozat – az előbbi értelmezést fenntartva – kimondta azt az elvi tételt is, hogy a felsőoktatási intézmények autonómiájából nem vonható le olyan következtetés, hogy az egyetem, főiskolák jogszabályi kötöttség nélkül dönthetnék el, hogy milyen képzéseket indítanak, és azokra kiket vesznek fel. Azt is megállapította az Alkotmánybíróság, hogy a művelődési jog alapjogi jellegéből következik, hogy a felsőoktatás felvételi rendszeréről normatív jelleggel, legfelsőbb szinten törvényben kell rendelkezni. Sem a Kormány, sem az államigazgatás más szerve nem sértheti meg a felsőoktatás tudományos autonómiáját.

21.3. A művelődéshez való jog további területei

Az ebben a pontban feldolgozott, a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvénynek a Tankönyvben ismertetett 1. §-ának első két pontja jelentősen módosult. A módosított szöveg szerint a törvény célja:

- a társadalmi jólét és a fenntartható fejlődés biztosítása, az egész életen át tartó tanulás elősegítése, az életminőség javítása, valamint a kulturális örökség helyi és országos védelme érdekében rendelkezni a kulturális javak gyarapításának, megőrzésének, tudományos feldolgozásának, a jövő nemzedékek számára történő átörökítésének és társadalmi hasznosításának általános szabályairól,
- szabályozni a muzeális intézmények tevékenységével és feladatellátásával, valamint a közgyűjteményekben őrzött kulturális javak hozzáféréseivel kapcsolatos kérdéseket.

A többi felsorolt törvény – a műemlékvédelemről szóló 1997. évi LIV. törvény kivételével – időközi módosításokkal, de hatályban van.

A pontban leírtak egyéb kiegészítést nem igényelnek.

21.4. A művészeti élet szabadsága

A pontban hivatkozott szerzői jogi törvény, valamint a Ptk. 86. §-a változatlanul hatályban vannak.

Az Országgyűlés a 2011. évi CIX. törvénnyel elrendelte a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) felállítását. Az MMA önkormányzás elvén alapuló köztestület, amely a művészettel – különösen az irodalommal, a zenével, a képző- és az iparművészettel, valamint az építészettel, a fotó- a film-, az előadó-, a népművészettel -, továbbá a művészet elemzésével, támogatásával, oktatásával, hazai és nemzetközi bemutatásával, közkinccsé tételével és a magyar művészek képviselétével összefüggő országos közfeladatokat lát el. Az MMA közfeladatként ellátott tevékenységével összefogja a magyar művészeti élet kimagasló teljesítményt nyújtó képviselőit.

Az Alaptörvény pedig az MMA alkotmányjogi státuszáról kimondja, hogy Magyarország védi az MMA művészeti szabadságát (X. cikk (3) bekezdés)

A pontban leírtak egyéb kiegészítést nem igényelnek.

21.5. A tudományos élet szabadsága

A Tankönyvben feldolgozott jogszabályok jelenleg is hatályban vannak. Két vonatkozásban szükséges a szöveget kiegészíteni:

Ami a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) alkotmányjogi státusát illeti (Tankönyv 307. o.), a korábbi szabályozáshoz képest fontos változás, hogy az MTA jogállását az Alaptörvény is rögzíti. Az alaptörvényi szabály szerint Magyarország védi az MTA tudományos szabadságát.

A másik változás a levéltári törvény azon rendelkezésében következett be, amely szerint korábban meghatározott tárgykörben a közlevéltárakban való kutatást egy kuratórium engedélyezte (Tankönyv 308.o.). A hatályban lévő szabályozás szerint a kutatást a közlevéltár engedélyezi.

22. A házasság és a család védelme

Nemzetközi egyezmények

Szabályozási elvekkel kapcsolatos kérdést ismertető általános rész, kiegészítést nem igényel.

A magyar alkotmány

Az Alaptörvény L) cikke rendelkezik a házasság és a család intézményéről:

„(1) Magyarország védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony.

(2) Magyarország támogatja a gyermekvállalást.

(3) A családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.”

A fenti szabályon kívül az Alaptörvény a Szabadság és felelősség című részben rendelkezik a gyermekek és szülők jogairól. A XVI. cikk kimondja, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.

A szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést. A szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni, ez a kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását. A nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló szüleikről gondoskodni.

Az Alaptörvény L) cikkének (3) bekezdése végrehajtása tárgyában alkotta meg az Országgyűlés a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvényt. A törvény preambuluma kimondja, hogy a család önálló közösség, amelyet az államnak tiszteletben kell tartania.

A törvény célja, hogy az Alaptörvény alapján a családok védelmével összefüggő legfontosabb szabályokat meghatározza. Kimondja, hogy az állam – önmagukban vett méltóságuk miatt is – védi a család és a házasság intézményét, továbbá, hogy az állam a népesedési folyamatok érdekében külön törvényekben foglaltak szerint támogatja a gyermekvállalást, és segíti a szülők gyermekvállalási szándékainak megvalósulását. A törvény meghatározza a családvédelmi célokat és alapelveket, foglalkozik a családi jogállással és az ebből eredő főbb kötelezettségekkel és jogokkal, rendezi a család és a gyermekvállalás védelmét a foglalkoztatás terén, szabályozza a családok és a gyermekvállalás állami támogatását.

A házasságkötéshez való jog

A házasságkötéshez való jogot a régi Alkotmány nem szabályozta. Azt az Alkotmánybíróság 22/1992. (IV.10) AB határozatában az általános személyiségi jogból (az emberi méltósághoz való jogból) vezette le.

Az Alaptörvény – nemzetközi szerződésekkel összhangban – alanyi jogi jellegű alkotmányos alapjogként ismeri el a házasságkötéshez való jogot.

A pontban írtak egyebekben azzal a pontosítással megfelelőek, hogy a házasságkötéshez való jog korlátozása az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdésének megfelelően történhet.

A család védelme és támogatása

Az Alaptörvény L) cikk (3) bekezdése végrehajtása tárgyában az Országgyűlés megalkotta a családok védelméről szóló 2011. évi XXXI. törvényt. A törvény – a célok között – kimondja, hogy az állam védi a család és a házasság intézményét. A rendezett családi viszonyok védelme különös jelentőséggel bír a testi, a szellemi és a lelki egészség megóvása érdekében. Az állam a nemzet fennmaradását biztosító népesedési folyamatok érdekében külön törvényekben foglaltak szerint támogatja a gyermekvállalást, és segíti a szülők gyermekvállalási szándékainak megvalósulását. Továbbá – annak érdekében, hogy minden gyermek családban nevelkedhessen fel – támogatja az örökbefogadást, és gyors, méltányos

határidőn belüli, a gyermek érdekeit szem előtt tartó örökbefogadási eljárás kialakítására törekszik.

A törvény kimondja, hogy a családok támogatása a szociális rászorultság alapján működtetett ellátórendszerrel elkülönül. Az állam elsősorban a gyermekek felelős felneveléséhez járul hozzá támogatások formájában. Az állam arra törekszik, hogy a kiskorú gyermeket nevelő családok számára az otthonteremtés és a lakhatás feltételeit biztosítsa.

A törvény önálló fejezetben foglalkozik a családi jogállással és abból eredő főbb kötelezettségekkel és jogokkal; a család és a gyermekvállalás védelmével a foglalkoztatás terén; valamint a családok és a gyermekvállalás állami támogatásával. Ez utóbbi körben a törvény rögzíti, hogy külön törvényben meghatározottak szerint az állam családi kedvezményekkel ismeri el – a munkából szerzett jövedelem után fizetendő közterhek megállapításánál – a gyermeket nevelő családok gyermekvállalással, gyermekneveléssel kapcsolatos többletterheit; továbbá rendelkezik arról, hogy az egyes támogatások formája, mértéke, családonként eltérhet hiszen az állam jogosult azt differenciáltan meghatározni.

A többi pont – 311. – 312. o. – kiegészítést nem igényel.

23. A környezethez való jog

A környezethez való joggal kapcsolatos alaptörvényi szabályokat az Alaptörvény XXI. cikke tartalmazza:

„(1) Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.

(2) Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt – törvényben meghatározottak szerint – helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni.

(3) Elhelyezés céljából tilos Magyarország területére szennyező hulladékot behozni.”

A korábbi alkotmányi szabályozáshoz képest fontos változás, hogy az Alaptörvény kifejezetten megtiltja a szennyező hulladék külföldről történő behozatalát és elhelyezését. Ez a rendelkezés azonban nem akadályozza a hulladék hasznosítás céljából történő behozatalát az országba.

A Tankönyvben feldolgozott törvényi szabályozás – a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény – jelenleg is hatályos azzal a megjegyzéssel, hogy a jogalkotó a törvény 98. § (1) bekezdésének szövegéből „a társadalmi szervezetek” szövegrészt hatályon kívül helyezte.

A Tankönyvben leírtak egyebekben változatlanul irányadóak.

24. A betegjogok

A Tankönyv által részletesen feldolgozott, az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) – néhány kisebb, a fejezet tartalmát nem érintő módosítástól eltekintve – jelenleg is hatályos. A fejezetben leírtak – az alábbi kiegészítéssel – is megfelelőek.

A Tankönyv. 24.3. pontja alatt tárgyalt pszichiátriai betegek jogai című alfejezethez annyi kiegészítés tartozik, hogy az Alkotmánybíróság 21/2010. (II. 25.) AB határozatával kimondta, hogy alkotmányos követelmény, hogy az Eütv. X. fejezet 2. „Pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelése” cím alatt (196-201. §-okban) szabályozott bírósági eljárásokban bírósági titkár nem hozhat érdemi döntést.

A pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelésének elrendelésére vonatkozó szabályok egyebekben annyiban módosultak, hogy 2012. július 1-től az ügyész is jogosult az Eütv. 200. §-ában szabályozott intézeti gyógykezelés bíróság általi elrendelését kezdeményezni a büntetőeljárást követően meghatározott esetekben.

25. A fogyatékosok jogai

Az Alaptörvény – eltérően a régi Alkotmánytól – nevesíti a fogyatékoság szerinti megkülönböztetés tilalmát. A XV. cikk (2) bekezdése kimondja, hogy Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

Az (5) bekezdés pedig azt is kimondja, hogy Magyarország külön intézkedésekkel védi a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékkal élőket.

A törvényi szabályozás

A Tankönyvben feldolgozott törvények – az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény, valamint a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (Ftv.) – változatlanul hatályban vannak.

Új fejlemény viszont, hogy az Országgyűlés a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdette az Egyesült Nemzetek keretében 2006-ban New Yorkban elfogadott, a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményt (Egyezmény) és az ahhoz kapcsolódó fakultatív jegyzőkönyvet.

Az Egyezmény célja valamennyi emberi jog és alapvető szabadság teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékossgal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása. Ennek megfelelően az Egyezmény teljes körű alapjogi katalógusban védi a fogyatékkal élő személyek jogait.

Az Egyezmény alkalmazásában fogyatékossgal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.

Az Egyezményben foglalt legfontosabb általános alapelvek egyebek mellett a következők:

a veleszületett méltóság, az egyéni autonómia tisztelete, beleértve a saját döntés meghozatalának szabadságát és a személyek függetlenségét, a fogyatékossgal élő személyek különbözőségének tisztelete és elfogadásuk az emberi sokszínűség, valamint az emberiség részeként, továbbá a fogyatékossgal élő gyermekek formálódó képességeinek tisztelete, és a fogyatékossgal élő gyermekek identitásuk megőrzéséhez fűződő jogának tiszteletben tartása.

A fejezetben leírtak egyebekben változatlanul irányadóak.

26. A gyermekek jogai – a gyermekek, az ifjúság védelme

26.1. Az általános gyermeki jogok megjelenése

A pont első három alpontjában változás nem történt, azok kiegészítés nélkül megfelelőek.

Alkotmányi rendelkezések

A gyermekek jogairól a legáltalánosabb átfogó szabályokat az Alaptörvény XVI. cikk (1)-(3) bekezdései tartalmazzák:

„(1) Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.

(2) A szülőknek joguk van megválasztani a gyermeküknek adandó nevelést.

(3) A szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását.”

A cikk (4) bekezdése a nagykorú gyermekek szüleikkel szembeni gondoskodási kötelezettségét szabályozza.

Az Alaptörvény a régi Alkotmány rendelkezéseire viszonyítva a gyermekek jogaival kapcsolatban pontosabb rendelkezéseket tartalmaz, amely egyformán jogokat és kötelezettségeket ír elő a szülők és a gyermekek számára. Az Alaptörvény szövege abban is különbözik az Alkotmányétól, hogy az Alaptörvény a gondviselő helyett a szülő kifejezést használja.

A 26.1. pontban leírtak egyebekben megfelelőek azzal a módosítással, hogy a jogképességről az Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdése rendelkezik. (Tankönyv 344. oldalán írt Alkotmány 56. §-a helyett).

26.2. A gyermek jogai a családban és a társadalomban

A pontban írottak megfelelőek a következő módosítással. A Tankönyv 347. oldalán írt oktatási jogok biztosá intézmény megszűnt, az állampolgári jogok országgyűlési biztosá elnevezés pedig alapvető jogok biztosára változott. Ezenkívül 2012. január elsejétől hatálytalan a Gyvtv. 11. § (2) bekezdése, mely különböző – a Tankönyvben részletezett – jogosítványokat biztosított az alapvető jogok biztosá számára a gyermekek alkotmányos jogainak védelme céljából.

A fejezetben feldolgozott Gyvtv. ettől eltekintve változatlanul hatályos.

27. Az állampolgári kötelességek

27.1. Történeti és elvi alapok

A pontban leírtak – a magyar alkotmány című alpont kivételével – általános elvi megállapításokat tartalmaznak, jelenleg is irányadóak.

27.2. A honvédelmi kötelezettség

A honvédelmi kötelezettségről az Alaptörvény XXXI. cikke rendelkezik:

„(1) Minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére.

(2) Magyarország önkéntes honvédelmi tartalékos rendszert tart fenn.

(3) Rendkívüli állapot idején vagy ha arról megelőző védelmi helyzetben az Országgyűlés határoz, a magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú, magyar állampolgárságú férfiak katonai szolgálatot teljesítenek. Ha a hadkötelezett lelkiismereti meggyőződésével a fegyveres szolgálat teljesítése összeegyeztethetetlen, fegyver nélküli szolgálatot teljesít. A katonai szolgálat teljesítésének formáit és részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg.

(4) Magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú magyar állampolgárok számára rendkívüli állapot idejére – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – honvédelmi munkakötelezettség írható elő.

(5) Magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú magyar állampolgárok számára honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátása érdekében – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – polgári védelmi kötelezettség írható elő.

(6) Honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátása érdekében – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – mindenki gazdasági és anyagi szolgáltatás teljesítésére kötelezhető.”

Az Alaptörvény szerint a hadkötelezettség teljesítésére csak a megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot időszakában kerülhet sor.

A honvédelmi kötelezettségek rendszere

Az Alaptörvény (XXXI. cikk) lényegileg változatlanul fenntartja a honvédelmi kötelezettségek rendszerét. A katonai szolgálati kötelezettségen kívül szabályozza a polgári védelmi kötelezettséget és a honvédelmi munkakötelezettséget.

A törvényi szabályokat a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvényt hatályon kívül helyező és 2012. január elsején hatályba lépett, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény (Hvt.) szabályozza. További fontos szabályokat állapít meg az egyes honvédelmi kötelezettségek teljesítéséről, az azokkal kapcsolatos katonai igazgatási feladatokról, a hadköteles nyilvántartás vezetése, a gazdasági és anyagi szolgáltatások biztosítása érdekében teljesítendő adatszolgáltatásokról és a honvédelmi ágazatban használt igazolványokkal kapcsolatos adatkezelésről szóló 2011. évi CLXXVII. törvény.

A honvédelmi kötelezettségek rendszerében kiemelkedő elem, hogy e kötelezettségek rendszerét az Alaptörvény XXXI. cikke határozza meg. Továbbá a szolgálati kötelezettség békeidőszakban nem terheli az állampolgárokat, annak bevezetésére a megelőző védelmi helyzet, illetve rendkívüli állapot kihirdetését követően kerül sor. A szolgálati kötelezettség bevezetése rendkívüli állapot idején automatikus, míg megelőző védelmi helyzetben az Országgyűlés külön – általános szabályok szerinti feles többséget igénylő – döntésétől függ. A szolgálati kötelezettséget a kapcsolódó járulékos, adatkezelést megalapozó

kötelezettségekkel együtt a törvény a hadkötelezettség fogalmában foglalja össze azzal, hogy a járulékos kötelezettségek részletezése külön törvény tárgya.

Hadkötelezettség

Az Alaptörvény szerint a hadkötelezettség teljesítésére csak a megelőző védelmi helyzet és a rendkívüli állapot időszakában kerülhet sor. Ezek valamelyikének bevezetése esetén minden magyar állampolgárra kiterjed, aki az ország területén lakóhellyel rendelkezik.

Fegyveres és fegyver nélküli szolgálat

A Hvt. – az Alaptörvény rendelkezései nyomán – különbséget tesz fegyveres és fegyver nélküli szolgálat között. A fegyveres katonai szolgálat célja a nemzeti és szövetségi védelmi feladatok végrehajtása érdekében a hadkötelesek kiképzése, felkészítése a katonai feladatokra és a Honvédség védelmi képességének erősítése.

A fegyver nélküli katonai szolgálat lehetőségét az Alaptörvény biztosítja. A fegyver nélküli katonai szolgálat célja a Honvédség fegyverhasználat nélküli feladataiban történő közreműködés és az ehhez szükséges felkészítés. A fegyver nélküli katonai szolgálat engedélyezése iránti kérelmet a sorozásig lehet benyújtani, a határidő jogvesztő. A fegyver nélküli katonai szolgálat teljesítésére vonatkozó engedély iránti kérelmet el kell utasítani, ha a körülményekből a lelkiismereti okra való hivatkozás alaptalansága megállapítható.

A behívhatósági korhatár

A behívhatósági korhatárt a 2011. évi CLXXVII. törvény szabályozza. Eszerint a Honvédségnél hivatásos, szerződéses vagy önkéntes tartalékos katonai szolgálatot teljesítettek esetén a katonai szolgálat felső korhatára; más hadköteles és a potenciálisan hadkötelesek esetén annak az évnek a december 31. napja, amelyben 40. életévét betölti a hadköteles személy.

A honvédelmi munkakötelezettség

Az ország működőképességének fenntartása és helyreállítása érdekében a kötelezett tartós vagy időleges honvédelmi munkakötelezettség keretében, képességeinek és egészségi állapotának megfelelő fizikai vagy szellemi munkát teljesít a számára kijelölt munkahelyen.

Mentes a honvédelmi munkakötelezettség alól:

- a) a várandós nő, a terhesség megállapításától kezdve,
- b) az anya, a gyermek 3 éves koráig,
- c) aki a vele közös háztartásban élő, állandó ápolásra, vagy gondozásra szoruló egyenes ági rokonát vagy házastársát, élettársát egyedül ápolja, gondozza,
- d) az az egyedül élő, aki kiskorú gyermeket tart el saját háztartásában,
- e) akit fontos közérdekből a kötelezettség alól külön eljárásban mentesítenek,
- f) a szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkező, hivatását gyakorló pap, lelkész, rabbi,
- g) a 65. életévét betöltött férfi és az 55. életévét betöltött nő.

A honvédelmi munkakötelezettség nem terjed ki a Honvédség tényleges állományú tagjaira, kormánytisztviselőire és közalkalmazottaira, valamint a rendvédelmi szervek hivatásos állományú tagjaira, kormánytisztviselőire, köztisztviselőire és közalkalmazottaira.

A honvédelmi munkakötelezettségről szóló rendelkezés csak az alapvető és garanciális szabályokat tartalmazza. A honvédelmi munkakötelezettséget csak rendkívüli állapot idején lehet elrendelni, a tevékenység célja pedig az ország működőképességének fenntartása és helyreállítása.

A polgári védelmi kötelezettség

A polgári védelem a honvédelem rendszerében működő intézményrendszer. A polgári védelmi kötelezettség alapján létrehozott polgári védelmi szervezetek elsősorban humanitárius feladatokat látnak el, fegyveres vagy súlyos erőszakos cselekmények elhárítására nem használhatók fel.

A fegyveres összeütközés miatt szükséges polgári védelmi feladatok ellátásának célja a lakosság életének megóvása, az életben maradás feltételeinek biztosítása, valamint az állampolgárok felkészítése azok hatásának leküzdésére és a túlélés feltételeinek megteremtésére.

A honvédelmi törvény rendelkezésein kívül polgári védelmi kötelezettség teljesítését írja elő a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény is. A törvény a polgári védelem katasztrófavédelemmel kapcsolatos feladatait határozza meg. A polgári védelmi kötelezettség 18 éves kortól a mindenkori öregségi nyugdíjkorhatár elérésig terjed ki azokra a magyar állampolgárokra, akik belföldi lakóhellyel (ennek hiányában tartózkodási hellyel) rendelkeznek.

A gazdasági és anyagi szolgáltatási kötelezettség

Mind a természetes személyek – beleértve a külföldieket is –, mind a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek gazdasági és anyagi szolgáltatásra kötelezhetők az Alaptörvény XXXI. cikkének (6) bekezdése alapján honvédelmi és katasztrófavédelmi célból, amelyek közül a törvény a honvédelmi esetkört szabályozza. E kötelezettségek közös jellemzője, hogy a kötelezett – aki a szolgáltatás tárgyával tulajdonosi vagy birtokosi viszonyban van – vagyoni viszonyait érintik, ezért e szolgáltatások vagyoni szolgáltatásként foglalhatók össze. E szolgáltatások a személyes honvédelmi kötelezettségek teljesítését nem befolyásolják.

A nők kötelezettségei

Az Alaptörvény XXXI. cikk (1) bekezdése szerint minden magyar állampolgár – tehát a férfiak és a nők is – kötelesek a haza védelmére. A (3) bekezdés viszont akként rendelkezik, hogy rendkívüli állapot idején vagy ha arról megelőző védelmi helyzetben az Országgyűlés határoz, a magyarországi lakóhellyel rendelkező, nagykorú, magyar állampolgárságú férfiak teljesítenek katonai szolgálatot. E rendelkezés tehát a nőkre nem vonatkozik, ebben az esetben nem kötelező katonai szolgálatot teljesíteniük.

Mentesség

A Hvt. meghatározza a be nem hívható hadkötelesek körét. Nem hívható be katonai szolgálatra a hadköteles, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, aki a katonai szolgálatra alkalmatlan, aki saját háztartásában három vagy ennél több kiskorú vér szerinti, örökbe fogadott, mostoha vagy nevelt gyermek eltartásáról gondoskodik. Nem hívható be az, aki európai parlamenti, országgyűlési és helyi, illetve kisebbségi önkormányzati képviselőjelölt, vagy megválasztott képviselő, továbbá a polgári munkakörében meghagyott hadköteles személy. A törvény egyéb mentességeket is megállapít.

A fegyver nélküli szolgálat választhatósága

A korábbi szabályozással egyezően a fegyver nélküli szolgálat teljesítése a hatályos szabályozás szerint sem alanyi jog. A fegyver nélküli katonai szolgálat teljesítése engedélyhez kötött, a hadköteles személy fegyver nélküli katonai szolgálatot csak az azt engedélyező jogerős határozat alapján teljesíthet. A kérelem teljesítése esetén a parancsnoknak törekednie kell arra, hogy a fegyver nélküli szolgálatot teljesítő katonát a fegyveres érintkezésből kivonja. Az ilyen katonát a katonai szervezetek fegyveres tevékenységet nem igénylő beosztásaiban teljesít szolgálatot, a katonát e szolgálat ellátására kell kiképezni.

Az élet feláldozása, a károk megtérítése

Ebben a két pontban leírtak változatlanul irányadók.

27.3. A közteher-viselési kötelezettség

A régi Alkotmány 70/I. §-ában szabályozott közteher-viselési kötelezettséget az Alaptörvény XXX. cikke szabályozza:

„(1) Teherbíró képességének, illetve a gazdaságban való részvételének megfelelően mindenki hozzájárul a közös szükségletek fedezéséhez.

(2) A közös szükségletek fedezéséhez való hozzájárulás mértékét a gyermeket nevelők esetében a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani.”

Az Alaptörvény a társadalmi igazságosság elvének megfelelően általános jelleggel, valamennyi személyre és szervezetre kiterjedően állapítja meg a közteherviselési kötelezettséget. Ennek célja, hogy a zavartalan társadalmi működéshez, a közösség által ellátandó feladatokhoz szükséges anyagi fedezetet biztosítsa. E kötelezettség a teherbíró képességen alapul, azaz mindenki olyan részben köteles részt vállalni a közös szükségletek fedezéséből, amennyire ezt körülményei lehetővé teszik. A közteherviselés ezen elvének az egyes hozzájárulás-típusokra és jogalanyokra való konkretizálása törvényi szabályozás feladata.

A természetes személyek vonatkozásában a teherbíró képesség általános elvét részletezve az Alaptörvény kifejezetten előírja, hogy a közteherviselés körében az arányosság mellett is hangsúlyozottan figyelembe kell venni a gyermekvállalással együtt járó terheket, és a konkrét kötelezettséget ennek megfelelően kell megállapítani.

Az Alaptörvény ezen cikke a korábbi Alkotmányban közteherviselésnek nevezett kötelezettségről rendelkezik, amely a közös szükségletekhez való hozzájárulást hangsúlyozza. Mindez tehát elsősorban szemléleti váltást jelent összhangban az Alaptörvény O) cikkével, ami szintén a közös feladatokban való közreműködést helyezi előtérbe. Az Alaptörvény a kötelezetti kör meghatározásánál az általános mindenki kifejezést használja, amely ezáltal állampolgársági megkötés nélkül valamennyi természetes és jogi személyre, valamint más szervezetekre vonatkozik.

A törvényi szabályozás

Az adókat, illetékeket, vámokat meghatározó – a Tankönyvben felsorolt – törvények közül már nincs hatályban az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény. A jelenleg hatályban lévő államháztartási törvény a 2011. évi CXCV. törvény.

A pontban leírtak egyebekben változatlanul irányadók.

28. Az Alkotmánybíróság általi jogvédelem

Az Alkotmánybíróságra vonatkozó új szabályokat az Alaptörvény 24. cikke, az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (Abtv.), valamint az Alkotmánybíróság ügyrendje [1001/2013. (II. 27.) AB Tü. határozat] tartalmazza.

Az Alaptörvény 24. cikk (1) bekezdése szerint az Alkotmánybíróság az Alaptörvény védelmének legfőbb szerve.

Az Alkotmánybíróság legfontosabb – és leggyakrabban igénybe vett – alapjogvédő hatáskörei az alkotmányjogi panasz és az utólagos normakontroll. Az ezekre vonatkozó hatályos szabályokat ismertetjük az alábbiakban.

Az alkotmányjogi panasz

- Az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazott jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját (Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés c) pontja). Erre az Abtv. 26. § (1) bekezdése szerint az egyedi ügyben érintett személynek vagy szervezetnek akkor van lehetősége, ha az ügyben folytatott bírósági eljárás során alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazása folytán az Alaptörvényben biztosított jogának sérelme következett be és jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva. Ez az ún. „régí típusú” alkotmányjogi panasz, mert ezt szabályozta a régi Abtv. is.

- A „közvetlen panasz” az alkotmányjogi panasz második típusa. Az indítványozó közvetlen panasszal – az Abtv. 26. § (2) bekezdése alapján – azt a jogszabályt vagy annak valamely rendelkezését támadhatja, amennyiben annak alkalmazása vagy hatályosulása folytán közvetlenül, bírói döntés nélkül következett be a jogsérelem, és nincs a jogsérelem orvoslására szolgáló jogorvoslati eljárás, vagy jogorvoslati lehetőségeit az indítványozó már kimerítette.

A fentiekén kívül a legfőbb ügyész is az Alkotmánybírósághoz fordulhat az ügyész részvételével lefolytatott ügyben alkalmazott jogszabály Alaptörvényben biztosított jogok sérelmét okozó alaptörvény-ellenességének vizsgálata érdekében, ha a jogosult nem képes a jogainak védelmére.

- A „valódi alkotmányjogi panasz” eljárásban az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés d) pontja és az Abtv. 27. §-a alapján az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz alapján felülvizsgálja a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját. Erre az egyedi ügyben érintett személy

vagy szervezet akkor jogosult, amennyiben az ügy érdekében hozott döntés az Alaptörvényben biztosított jogát sérti, és jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

Az alkotmányjogi panasz egyes eljárási kérdései

Az alkotmányjogi panaszt az Alkotmánybíróság a bírói döntést érdemben befolyásoló alaptörvény-ellenesség, vagy alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdés esetén fogadja be. A korábbi szabályozáshoz képest fontos újítás, hogy az Alkotmánybíróság az egyedi ügyben hozott bírói döntés esetleges Alaptörvénybe ütközését is megvizsgálja.

Az alkotmányjogi panasz előterjesztésére jogosultak köre

Az Abtv. 26. § (1) bekezdése alapján az egyedi ügyben érintett személy vagy szervezet fordulhat az Alkotmánybírósághoz, akinek/amelynek alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazása folytán az Alaptörvényben biztosított jogának sérelme következett be az ügyében folytatott bírósági eljárásban.

Az Abtv. 27. §-a alapján az alaptörvény-ellenes bírói döntéssel szemben az egyedi ügyben érintett személy vagy szervezet terjeszthet elő alkotmányjogi panaszt, ha az ügy érdekében hozott döntés vagy a bírósági eljárást befejező egyéb döntés Alaptörvényben biztosított jogát sérti. Mindkét esetben további feltétele az alkotmányjogi panasz előterjesztésének, hogy az érintett a jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

Az Abtv. 26. § (2) bekezdésén alapuló alkotmányjogi panaszt ugyancsak az érintett személy vagy szervezet terjesztheti elő. Az eljárás megindításának feltétele, hogy a jogsérelem az alaptörvény-ellenes jogszabály rendelkezésének alkalmazása vagy hatályosulása folytán közvetlenül, bírói döntés nélkül következzen be, anélkül, hogy a jogsérelem orvoslására szolgáló jogorvoslati eljárás rendelkezésre állna.

Az érintettség fogalma

Az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panasz eljárásokban kialakított gyakorlatában az esetek jelentős részében nem jelent problémát az Abtv. azon rendelkezésének értelmezése, hogy ki vagy mely indítványozó tekintendő „érintett” személynek az alkotmánybírósági eljárást megelőző eljárásban. Általában az alapul szolgáló eljárásban valamilyen perbeli pozícióban állt fél fordul az Alkotmánybírósághoz. Ezekben az esetekben az Abtv. által előírt feltétel, az érintettség magától értetődő. Előfordulnak azonban vitás esetek, amikor az alkotmánybírósági gyakorlatnak kell esetről-esetre, a konkrét ügy tényállásának ismeretében állást foglalnia abban a kérdésben, hogy az indítványozó az Abtv. szerinti érintett személy-e. Ezekre az esetekre az alábbi két példával szolgálunk.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint közhatalmi jogosítvánnyal felruházott állami szerv nem jogosult alkotmányjogi panasz előterjesztésére, mert az állami szervnek nincs megsérthető alapjoga. [3307/2012. (XI. 12.) AB végzés.]. Szintén nem tekinthető érintettnek az indítványozó, mert a panasz befogadhatóságának feltétele az érintettség, nevezetesen az, hogy a panaszos által alaptörvény-ellenesnek ítélt jogszabály a panaszos személyét, konkrét jogviszonyát közvetlenül és ténylegesen, aktuálisan érintő rendelkezést állapít meg, s ennek következtében a panaszos alapjogai sérülnek. Ez pedig az adott ügyben hiányzott. {33/2012. (VII. 17.) AB határozat, Indokolás [61]-[62]}

Az alkotmányjogi panasz előterjesztésére nyitva álló határidő

Az alkotmányjogi panaszt a sérelmezett döntés kézbesítésétől számított hatvan napon belül, illetve ha az alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazása vagy hatályosulása folytán következett be az alaptörvény-ellenes állapot, akkor az alaptörvény-ellenes jogszabály hatálybalépésétől számított száznolcvan napon belül lehet írásban benyújtani. A bírói döntéssel szembeni alkotmányjogi panaszt az ügyben első fokon eljáró bíróságnál kell előterjeszteni, melyet a bíróság továbbít az Alkotmánybíróság számára. Ha egyedi ügy nélkül következett be az alaptörvény-ellenesség, az indítványt közvetlenül az Alkotmánybíróságnál kell előterjeszteni.

Az Alkotmánybíróság öttagú tanácsban eljárva dönt az alkotmányjogi panasz befogadásáról. Ennek során a tanács mérlegelési jogkörében vizsgálja az alkotmányjogi panasz befogadhatóságának az Abtv.-ben írt tartalmi feltételeit.

A befogadott panasz alapján lefolytatott eljárásban, ha az Alkotmánybíróság megállapítja a bírói döntés alaptörvény-ellenességét, a döntést megsemmisíti. A bírói döntést megsemmisítő alkotmánybírósági döntés jogkövetkezmenyeire a bírósági eljárások szabályait tartalmazó törvények rendelkezéseit kell alkalmazni. Az Alkotmánybíróság a bírói döntés megsemmisítése esetén megsemmisítheti a döntéssel felülvizsgált más bírósági vagy hatósági döntéseket is.

Az alkotmányjogi panasz formai és tartalmi kellékei

Az indítványban fel kell tüntetni az indítványozó nevét, lakóhelyét, jogi személy esetében székhelyét, továbbá a jogi személyt képviselő tisztségét.

Amennyiben az indítványozó nem közszereplő, abban az esetben az indítványnak tartalmaznia kell, hogy az indítványozó hozzájárul-e az adatai nyilvános kezeléséhez, illetve az indítványa nyilvánosságra hozatalához.

Az indítványnak határozott kérelmet kell tartalmaznia, továbbá az indítványhoz mellékként csatolni kell azokat az iratokat, amelyek az indítványban foglaltakat igazolják. Az indítványban előterjesztett kérelem akkor tekintendő határozottnak, ha tartalmazza azt a

törvényi rendelkezést amelyre az Alkotmánybíróság hatáskörét alapítja, a megvizsgálni kért jogszabályi rendelkezés vagy bírói döntés pontos megnevezését, illetve a megsértett, az Alaptörvény által garantált jogot és e jogsérelem lényegét. Az indítványban indokolni kell, hogy a támadott jogszabály vagy bírói döntés miért ellentétes az Alaptörvény megjelölt rendelkezésével. Elő kell adni, hogy az indítványozó a jogorvoslati lehetőségeit már kimerítette vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva. Végül az indítványnak kifejezett kérelmet kell tartalmaznia az adott jogszabály, jogszabályi rendelkezés vagy a bírói döntés megsemmisítésére.

Az Alaptörvénnyel való összhang utólagos vizsgálata (utólagos normakontroll eljárás)

Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény 24. cikk. (2) bekezdés e) pontja alapján felülvizsgálja a jogszabályoknak az Alaptörvénnyel való összhangját. A hatályos szabályozás megszüntette az ún. populáris akció lehetőségét, amikor az utólagos normakontroll eljárást bárki kezdeményezhette személyes érintettség, érdekelttség és határidő nélkül.

Az utólagos normakontroll iránti eljárás kezdeményezésére a Kormány, az országgyűlési képviselők egynegyede vagy az alapvető jogok biztosa jogosult. Ha az Alkotmánybíróság a hatályos jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés alaptörvény-ellenességét megállapítja, a jogszabályt vagy jogszabályi rendelkezést megsemmisíti.

29. A rendes bíróságok szerepe az alapjogok védelmében

A 28. fejezethez készült kiegészítésben írtak szerint – a Tankönyv jelen fejezetében foglaltaktól eltérően – az Alkotmánybíróság előtt megtámadhatók a jogerős bírói ítéletek. Egyebekben a fejezet tartalma az alábbi kiegészítéssel jelenleg is megfelelő.

A Tankönyv fejezetében hivatkozott jogszabályok közül már nincs hatályban az Alkotmány, a bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény, valamint a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény.

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló hatályban lévő törvény a 2011. évi CLXI. törvény (Bszí.). A Bszí. kimondja, hogy a bíróságok a vitássá tett vagy megsértett jogról, az önkormányzati rendelet más jogszabályba ütközéséről és megsemmisítéséről, a helyi önkormányzat törvényen alapuló jogalkotási kötelezettsége elmulasztásának megállapításáról – törvényben szabályozott eljárás során – véglegesen döntenek.

A bíróságok – a Tankönyvben írt értelemben – ún. közvetlen alapjog bíraskodást, tehát amikor az ítéleteiket közvetlenül az Alaptörvény rendelkezéseire alapítanak, nem végeznek.

Amennyiben a bíró egy folyamatban lévő ügy elbírálása során azt észleli, hogy az ügyben alkalmazandó jogszabály vélhetően alaptörvény-ellenes, az Alkotmánybírósághoz kell fordulnia. Az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés b) pontja ugyanis kimondja, hogy az Alkotmánybíróság bírói kezdeményezésre felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazandó jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját.

Az Alaptörvény fenti rendelkezését részletezi az Abtv. 25. §-a. E rendelkezés szerint, ha a bírónak az előtte folyamatban levő egyedi ügy elbírálása során olyan jogszabályt kell alkalmazni, amelynek alaptörvény-ellenességét észleli, vagy alaptörvény-ellenességét az Alkotmánybíróság már megállapította, – a bírósági eljárás felfüggesztése mellett – az Alaptörvény 24. cikk (2) bekezdés b) pontja alapján az Alkotmánybíróságnál kezdeményezi a jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés alaptörvény-ellenességének megállapítását, illetve az alaptörvény-ellenes jogszabály alkalmazásának kizárását.

A fenti alaptörvényi és az Abtv.-be foglalt szabályok következtében a bíróságok csak – a Tankönyvben írtak szerinti – ún. közvetett alapjogvédelmet látnak el.

30. Az ombudsmani jogvédelem

Az utóbbi években az ombudsman korábbi intézményrendszere alapvetően átalakult. Ezt tükrözi, hogy a fejezetben feldolgozott jogszabályok közül jelenleg már csak a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvtv.), valamint a 40/1999. (X. 8.) OM rendelet van hatályban. A Gyvtv. hivatkozott 11. § (2) bekezdése (Tankönyv 377. o.) azonban 2012. január elsejétől szintén hatálytalan.

Az alapvető jogok biztosáról az Alaptörvény 30. cikke, valamint a 2011. évi CXI. törvény rendelkezik. A törvény részletes ismertetésére az államszervezetről szóló tananyagban kerül sor, itt csak az alapvető jogok biztosának alapjogvédelmi feladatait mutatjuk be.

Az alapvető jogok biztosa az Alaptörvény szerint alapjogvédelmi tevékenységet lát el, eljárását bárki kezdeményezheti. Az alapvető jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszasságokat kivizsgálja vagy kivizsgáltatja, orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményez (30. cikk (1)-(2) bekezdés).

Az alapvető jogok biztosának intézménye az alapvető jogok védelmének rendkívüli jogvédelmi eszköze. Az alapvető jogok biztosa utólagos normakontroll iránti eljárást, valamint jogszabályok nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálatát indíthatja. Az

alapjogvédelmi tevékenység ellátása szempontjából az utólagos normakontroll eljárásnak van jelentősége, ezért az alábbiakban az erre vonatkozó szabályokat tekintjük át.

Utólagos normakontroll eljárás

Az Abtv. 24. § (2) bekezdése szerint az Alkotmánybíróság a jogszabály Alaptörvénnyel való összhangját az alapvető jogok biztosának indítványa alapján megvizsgálja, ha az alapvető jogok biztosának álláspontja szerint a jogszabály alaptörvény-ellenessége fennáll. A biztos ezt az eljárást kérelemre – a hozzá e tárgyban benyújtott panasz alapján –, valamint hivatalból kezdeményezheti.

Az alkotmánybírósági eljárásokat a biztos az alapvető jogok biztosa vizsgálatának szakmai szabályairól és módszeréről szóló 2/2012. (I. 20) AJB utasítás 45. és 46. §-a szerint az alábbi esetekben kezdeményezheti:

- konkrét ügyben – panasz alapján vagy hivatalból – lefolytatott vizsgálat alapján intézkedésként,
- konkrét ügyben lefolytatott vizsgálat nélkül, a hozzá forduló panaszos beadványa alapján,
- konkrét ügyben lefolytatott vizsgálat nélkül, hivatalból,
- konkrét ügyben lefolytatott vizsgálat nélkül, előzetes egyeztetés alapján a Biztos Helyettes javaslatára.

A biztos akkor is kezdeményezheti az Alkotmánybíróság eljárását, ha álláspontja szerint a jogszabállyal vagy jogszabályi rendelkezéssel összefüggésben alkotmányossági aggály áll fenn. Különösen akkor indokolt az utólagos normakontroll indítvány benyújtása, ha

- az Alaptörvényben meghatározott alapvető jogok, alkotmányos elvek és követelmények érvényesülésével kapcsolatos aggály merül fel,
- a különösen védendő helyzetben lévő csoportba tartozó személyek alapvető jogainak, illetve az egészséges környezethez való jog sérelme áll fenn,
- az alapjogsérelem kirívó súlyú,
- a sérelmet szenvedett személyek száma indokolja.

Az utasítás szerint különösen védendő helyzetben lévő csoportnak minősülnek különösen a gyermekek, a Magyarországon élő nemzetiségek tagjai, a fogyatékkal élő személyek, valamint a leginkább veszélyeztetett társadalmi csoportok tagjai.

Egyéb feladatok

A 2011. évi CXI. törvény az Alkotmánybíróság előtti eljárás kezdeményezésén kívül egyéb feladat-és hatásköröket is megállapít a biztos számára:

Általános feladatként az alapvető jogok biztosáról szóló törvény a biztos feladataként határozta meg az alapvető jogok magyarországi helyzetének áttekintését és elemzését, és az alapvető jogokkal összefüggő, Magyarországon történt jogsértésekről statisztikai kimutatás készítését.

Az alapvető jogok biztosa véleményezi a feladat- és hatáskörét érintő jogszabályok tervezetét, a hosszú távú fejlesztési, területrendezési és a jövő nemzedékek életminőségét egyébként közvetlenül érintő terveket és koncepciókat, valamint javaslatot tehet az alapvető jogokat érintő jogszabályok módosítására, megalkotására, illetve nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerésére.

Véleményezi a feladat- és hatáskörét érintő jogszabályok tervezetét, a hosszú távú fejlesztési, területrendezési és a jövő nemzedékek életminőségét egyébként közvetlenül érintő terveket és koncepciókat, valamint javaslatot tehet az alapvető jogokat érintő jogszabályok módosítására, megalkotására, illetve nemzetközi szerződés kötelező hatályának elismerésére.

Közreműködik a feladat- és hatáskörét érintő nemzetközi szerződések alapján készülő nemzeti jelentések előkészítésében, figyelemmel kíséri és értékeli e szerződések magyar joghatóság alá tartozó érvényesülését.

31. Az alapjogok nemzetközi védelme

A fejezetben írtak az alábbiakkal egészülnek ki.

A Tankönyv 383. oldalán az Európai emberi jogi egyezmény című pont kiegészül azzal, hogy a 2004. évi III. törvénnyel kihirdették az EEJE tizenharmadik, a halálbüntetés minden körülmények között történő eltörléséről szóló jegyzőkönyvét.

A strasbourgi bíróság eljárása

A pontban írtak a következőkkel egészülnek ki: A Bíróság hatályos eljárási szabályait az EEJE 14. kiegészítő jegyzőkönyvével módosított szabályai állapítják meg. Magyarország 2005. december 21-én ratifikálta a kiegészítő jegyzőkönyvet és azt a 2005. évi CXXIV.

törvénnyel hirdette ki. A jegyzőkönyv 2010. június 1-jén – az összes részes állam ratifikációja után - lépett hatályba.⁴

A tizennegyedik jegyzőkönyv által végrehajtott eljárási reform célja az volt, hogy a Bíróság munkaterhét csökkentse. Ennek megvalósítását szolgálja az az intézkedés, hogy a Bíróság eljárásába bevezette az egyesbíró intézményét, amely a Bíróság rendszerén belül felállított egyszemélyes fórum.⁵ Az egyesbíró a panaszos ügyek befogadhatósága tárgyában dönthet, és befogadhatatlannak nyilváníthatja vagy törölheti a Bíróság ügylajstromából a panaszos által előterjesztett kérelmet, ha az ilyen határozat további vizsgálat nélkül meghozható. A határozat végleges.⁶

Az egyesbírói intézménye mellett természetesen továbbra is működnek az egyéb – kollegiális – ítélkező fórumok, melyeket a Tankönyv ismertet. (Háromtagú tanács, hét tagból álló kamara, tizenhét bíróból álló nagykamara). Ezek közül a háromtagú tanácsok működésére vonatkozó szabályokat érintette még jelentősen a jegyzőkönyv, kiterjesztette a háromtagú tanácsok hatáskörét.⁷

A 386. oldalon az Európai Unió Alapjogi Chartájával összefüggésben írtak az alábbiakkal egészülnek ki:

Az Európai Unió Alapjogi Chartája

Az Alapjogi Chartát a 2007. december 14-i Hivatalos Lapban kihirdették. Ezáltal az ún. elsődleges jogforrásokhoz hasonló jogi kötőerővel rendelkezik.⁸ A Charta rendelkezéseinek címzettjei a tagállamok, az Unió jogának végrehajtása korében. A tagállamok nemzeti hatáskörbe tartozó területeken folytatott tevékenységére azonban nem terjed ki a Charta. A Charta csak az uniós jog alkalmazása, valamint az uniós jog tagállami végrehajtása tekintetében nyerhet alkalmazást.⁹

A Charta az alapjogok átfogó szabályozására törekedett. Preambulumból, hét címből, az egyes címeken belül pedig cikkekből – összesen ötvenöt cikkből – áll. A következő címeket szabályozza:

- méltóság,

⁴ Gárdos-Orosz Fruzsina: Hatályba lépett az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményhez fűzött tizennegyedik jegyzőkönyv. = Jogi Iránytű. Az MTA Jogtudományi intézetének tájékoztató kiadványa. 2010. 1. sz. 1. o.

⁵ Uo.

⁶ Grád András – Weller Mónika: A strasbourgi Emberi Jogi Bírászkodás kézikönyve. Negyedik, bővített kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2011. 35. o.

⁷ Grád- Weller: i.m. 37. o.

⁸ Horváth Zoltán – Ódor Bálint: Az Európai Unió szerződéses reformja – Lisszabon után. HVG-ORAC, Budapest, 2008. 105. o. Idézi Gombos Katalin: Az Európai Unió jogának alapjai. CompLex Kiadó, Budapest, 2012. 207. o.

⁹ Gombos Katalin i.m. 210. o.

- szabadságok,
- egyenlőség,
- szolidaritás,
- a polgárok jogai,
- igazságszolgáltatás,
- a Charta értelmezésére és alkalmazására vonatkozó általános rendelkezések.

Mivel a Charta több olyan jogot is tartalmaz, amely megfelel az EEJE-ben biztosított jogoknak, a Charta kimondja, hogy e jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokkal, amelyek az EEJE-ben szerepelnek. Ez azonban nem akadályozza meg azt, hogy az Unió joga kiterjedtebb védelmet nyújtson.

Az Unió és a tagállamok bíróságainak kellően figyelembe kell venniük a Charta értelmezésére vonatkozó iránymutatásként készült magyarázatokat.